

”Kyllähän näistä kuvista ainakin ymmärtää”

**Kehitysvammaisten aikuisten osallisuuden vahvistaminen
palvelutarpeen arvioinnissa kuvien avulla**

Anu Pietikäinen
Elina Poikala

Opinnäytetyö
Toukokuu 2017
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Kuntoutuksenohjaaja (AMK), kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulu-
tushjelma

Tekijä(t) Pietikäinen, Anu Poikala, Elina	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Toukokuu 2017
	Sivumäärä 64	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi ” Kyllä näistä kuvista ainakin ymmärtää ”: Kehitysvammaisten aikuisten osallisuuden vahvistaminen palvelutarpeen arvioinnissa kuvien avulla		
Tutkinto-ohjelma Kuntoutuksen ohjaaja (AMK), kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Lautamo, Tiina		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>YK:n vammaissopimuksella varmistetaan kaikkien ihmisoikeuksien toteutuminen myös vammaisille henkilöille. Sopimus korostaa osallisuutta, osallistumista ja tasa-arvoa. Koska palvelutarpeen arvio on tehtävä yhteistyössä asiakkaan kanssa mahdollisista kommunikoinnin haasteista huolimatta, tarvitaan toimivia kommunikoinnin tukikeinoja osallisuuden toteutumiseksi. TOIMI-menetelmää käytetään palvelusuunnittelun työkaluna psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen ja sen yhtenä tavoitteena on saada asiakkaan oma ääni ja näkemys esille. Kehitysvammaisen asiakas tarvitsee kuitenkin tukea pystyäkseen osallistumaan TOIMI:n oma-arviokeskusteluun.</p> <p>Kehittämistyön tarkoituksena oli vahvistaa kuvamateriaalin avulla aikuisten kehitysvammaisten asiakkaiden osallisuutta oman palvelutarpeensa arvioinnissa. Tavoitteena oli koota yhteistyössä kehittäjäasiakasryhmän kanssa kuvamateriaalia keskustelun tukkeinoksi TOIMI-menetelmän oma-arvio-osuuteen. Ryhmähaastattelun avulla selvitettiin millaiset kuvat toimivat puheella kommunikoivien kehittäjäasiakkaiden mielestä parhaiten.</p> <p>Tulosten mukaan parhaita kuvia olivat värikkäät, kuvaavat ja yksityiskohtia sisältävät kuvat. Ryhmähaastattelun perusteella todettiin, että kuvat auttavat kehitysvammaista henkilöä osallistumaan omaa elämäänsä koskevaan keskusteluun ja tulokset rohkaisevat käyttämään kuvia keskustelun tukena puheella kommunikoivien kehitysvammaisten kanssa. Tulosten perusteella koottiin hyvän kuvan kriteerit sekä kuvamateriaalia esimerkiksi oma-arvion tukena käytettävistä hyvistä kuvista.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Kehitysvammaiset, osallisuus, puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio, toimintakyky, itsearviointi		
Muut tiedot		

Author(s) Pietikäinen, Anu Poikala, Elina	Type of publication Bachelor's thesis	Date May 2017
	Number of pages 64	Language of publication: Finnish
		Permission for web publication: x
Title of publication "At least these pictures are understandable" : Strengthening the participation of mentally handicapped adults with pictures in the assessment of need for social services		
Degree programme Degree programme in Rehabilitation Counselling		
Supervisor(s) Lautamo, Tiina		
Assigned by		
<p>Description</p> <p>UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities ensures the human rights comes true also for disabled persons. The convention emphasizes inclusion, participation and equality. The assessment of need for social services has to be done in co-operation with the client despite the challenges in communication. Assistance to communication is needed to help the participation. Method TOIMI is used as a tool for describing psychosocial ability to function in everyday life. One of TOIMI's goals is to get the client's own position involved.</p> <p>The purpose of the thesis was to strengthen with supportive picture material the participation of adult, mentally handicapped clients in their assessment of need for social services. The goal was to collect supporting picture material to TOIMI's self-evaluation in co-operation with the developer customer group. Group interview was the method to clarify what kind of pictures were the best as to speech-communicating developer customers.</p> <p>Based on the results, the best pictures were colorful, depicting and detailing and those example pictures were collected. The group interview showed the pictures helped mentally handicapped persons improve participation in the conversation on their own issues. The results encourage to use the pictures to support the conversation with speech-communicating, mentally disabled persons.</p>		
Keywords (subjects) Mentally handicapped people, participation, AAC, ability to function, self-evaluation		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto	4
2	Tarkoitus ja tavoitteet	5
3	Palvelusuunnittelu osana onnistunutta arkea	6
3.1	Palvelusuunnittelua ohjaava lainsäädäntö	6
3.2	Toimintakyvyn kuvaaminen ja TOIMI–menetelmä palvelusuunnittelussa	8
3.3	Osallisuus tutkimuksissa ja palvelusuunnittelussa.....	11
4	Kehitysvammaisuus ja psykososiaalinen toimintakyky	13
5	Näkökulmia oma-arviointiin	16
6	Kuvat kommunikaation tukena	19
6.1	Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio	19
6.2	Kommunikaation tukena käytettäviä erilaisia kuvatyyppejä.....	21
6.3	Erilaiset kuvat tutkimusten valossa.....	25
7	Kehittämistyön vaiheet	26
7.1	Kehittämistyön prosessi	26
7.2	Kehittämismenetelmät.....	28
7.3	Toteutusvaihe.....	29
7.3.1	Tutkimuslupa, suostumukset ja kehittäjäasiakasryhmän kokoaminen.....	30
7.3.2	Kuvien esivalinta	32
7.3.3	Ryhmähaastattelun toteutus.....	33

7.3.4 Aineiston analyysi.....	35
8 Tulokset ja tuotokset.....	36
8.1 Ryhmähaastattelun tulokset ja tulosten pohdinta.....	36
8.2 Johtopäätökset ryhmähaastattelun tuloksista.....	40
8.3 Tuotoksena kuvamateriaalia TOIMI:n oma-arvion tueksi.....	41
9 Pohdinta.....	42
9.1 Kehittämistyön prosessin pohdinta.....	42
9.2 Eettisyys ja luotettavuus.....	46
9.3 Ammatillinen kehittyminen.....	47
Lähteet.....	49
Liitteet.....	56
Liite 1. Tutkimuslupa.....	56
Liite 2. Suostumuslomake.....	57
Liite 3. Excel-taulukko / kuvien valintatulosten koonti.....	58
Liite 4. Kehittämämme havainnollistava jana.....	59
Liite 5. Ryhmähaastattelun suunnitelma.....	60
Liite 6. Esimerkkejä hyvistä kuvista / Hygienia ja siisteys.....	61
Liite 7. Esimerkkejä hyvistä kuvista / Kodin askareet.....	63
Liite 8. Esimerkkejä hyvistä kuvista / Yleiset asiat.....	64

Kuviot

Kuvio 1. Imurointi, valokuva (Papunet, papunet.net, Daavid Varner)	22
Kuvio 2. Imuroida, ARASAAC (Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / CATEDU)	23
Kuvio 3. Imuroida, Mulberry (Papunetin kuvapankki, papunet.net, Paxtoncrafts Charitable Trust).....	23
Kuvio 4. Imuroida, Schlera (Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera)	25
Kuvio 5. Projektityön lineaarinen malli (mukaellen Toikko & Rantanen 2009, 64).....	27
Kuvio 6. Toteutusvaiheen prosessikuvaus	30
Kuvio 7. Hyvän kuvan kriteerit	36
Kuvio 8. Valittujen kuvien jakauma kaikista tehdyistä valinnoista	37
Kuvio 9. Valittujen kuvien jakauma kun kaikki kolme kuvatyyppeä olivat valittavissa	37
Kuvio 10. Suosituksia kuvien käyttöön oma-arvion tukena.....	40

1 Johdanto

Opinnäytetyömme on kehittämistyö, jonka tarkoituksena on vahvistaa kuvamateriaalin avulla aikuisten kehitysvammaisten asiakkaiden osallisuutta oman palvelutarpeensa arvioinnissa. Työmme tavoitteena on koota Papunetin laajasta kuvapankista sellaista kuvamateriaalia, joka toimii keskustelun tuki-keinona TOIMI-menetelmän oma-arvio-osuudessa ja auttaa asiakasta saamaan omaa ääntään kuuluville arkeaan ja itseään koskevissa asioissa. Kuvamateriaali kootaan yhteistyössä kehittäjäasiakkaiden kanssa.

Asiakkaalla on aina oltava oikeus osallistua häntä itseään koskevaan päätöksentekoon kykyjensä mukaan. (Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi 2016). Vammaisten oikeuksien yleissopimuksella varmistetaan kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kuuluminen myös vammaisille henkilöille. Vammaissopimuksen ihmisoikeusperusteinen lähestymistapa korostaa täyttä osallistumista, osallisuutta ja tasa-arvoa. Sopimuksen yleisiä ja erityisiä sopimusvelvoitteita ovat osallistuminen ja osallisuus sekä esteettömyys ja saatavuus. (Mahlamäki 2015, 4-6.)

Palvelutarpeen arviointi tulee aina tehdä yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa, läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa (SHL 36§). Arviointia tehdessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta huomioiden hänen toivomuksensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä tukea tarvitsevien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.)

TOIMI-menetelmää käytetään Suomessa yleisesti vammaispalveluissa aikuisten kehitysvammaisten palvelusuunnittelun työkaluna yksilöllisen psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen. TOIMI-menetelmän yhtenä tärkeänä tavoitteena on saada asiakkaan oma ääni ja näkemys kuuluviin. (Toimi – menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen 2014.) Käytännön työ on kuitenkin osoittanut, että TOIMI-menetelmää käytettäessä kehitysvammaisen asiakas ei aina ymmärrä menetelmän sanallisia kuvauksia sisältäviä janoja riittävän selkeästi. Myös erilaiset haasteet kommunikaatiossa vaikeuttavat osallisuuden toteutumista. Mahdollisista ymmärtämis- ja kommunikaatiohaasteista huolimatta kaikilla on oikeus osallistua omaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Tarvitaankin toimivia kommunikoinnin tukikeinoja, jotta kehitysvammaiset asiakkaat voisivat osallistua omien asioidensa käsittelyyn.

2 Tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyömme tarkoituksena on vahvistaa kuvamateriaalin avulla aikuisten kehitysvammaisten asiakkaiden osallisuutta oman palvelutarpeensa arvioinnissa.

Opinnäytetyömme on kehittämistyö, jonka tavoitteena on koota yhteistyössä kehittäjäasiakasryhmän kanssa sellaista kuvamateriaalia, joka toimii keskustelun tukikeinona TOIMI:n oma-arvio-osuudessa ja auttaa asiakasta saamaan omaa ääntään kuuluville arkeaan ja itseään koskevissa asioissa. Tavoitteena on ryhmähaastattelun avulla selvittää: (1) Millaiset kuvat toimivat kehittäjä-

asiakkaiden mielestä parhaiten? (2) Auttavatko kuvat kehitysvammaista henkilöä ymmärtämään asteikkoa ja toimiiko kuvamateriaali oma-arvion tukena? (3) Vastaavatko kehittäjäasiakkaiden näkemykset kuvamateriaalin tarpeesta meidän ennakkokäsitystämme?

Valitsimme tämän kehittämistyön kuvituskohteeksi psykososiaalista selviytymistä asuin- tai toimintaympäristöissä käsittelevät TOIMI:n jانات (1) Hygienia ja siisteys ja (2) Kodin askareet. (Katso kappale 3.2.)

3 Palvelusuunnittelu osana onnistunutta arkea

3.1 Palvelusuunnittelua ohjaava lainsäädäntö

Sosiaalihuollon asiakaslaki edellyttää, että kaikilla pitkäaikaisesti sosiaalihuollon palveluiden piirissä olevilla on ajantasainen palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma. Myös vammaispalvelulaki edellyttää, että vammaispalveluiden asiakkaille tehdään palvelusuunnitelma. Suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa, ellei siihen ole ilmeistä estettä. (Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, 2016.)

Palvelusuunnitelma laaditaan yhdessä vammaisen henkilön ja hänen perheensä tai muiden henkilön hyvin tuntevien läheisten kanssa. Yhteistyötä palvelusuunnittelussa ja palvelutarpeen arvioinnissa voidaan tehdä laajasti eri toimijoiden kanssa. (Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, 2016.)

Vammaisen henkilön palvelusuunnitelman tarkoituksena on ohjata vammaisen henkilö saamaan hänelle sopivat ja tarkoituksenmukaiset palvelut sekä tarkistaa, että nykyiset palvelu- ja tukimuodot vastaavat hänen tämänhetkisiä voimavarojaan ja tarpeitaan. Vammaispalvelulain mukaisessa palvelusuunnitelmassa on kirjattuna palvelut ja tukitoimet, joita vammaisen henkilö tarvitsee selviytyäkseen jokapäiväisestä elämästä. Palvelusuunnitelmasta tulee käydä ilmi riittävän yksityiskohtaisesti asiakkaan yksilölliseen toimintakykyyn, elämäntilanteeseen ja palvelutarpeeseen liittyvät seikat, joilla on merkitystä palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma, 2016.)

Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi omilla viestintäkeinoillaan ja -muodoillaan. Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan vammaisen henkilön yhteiskunnallinen osallistuminen tulee turvata järjestämällä esteettömiä ja saavutettavia viestintäratkaisuja kuten esimerkiksi selkokieli ja puhetta tukevat ja korvaavat viestintäkeinot ja menetelmät. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 29,36.) Tämä on huomioitava myös palvelusuunnittelussa, jossa henkilön itsensä kuulemista ei kommunikointiongelmista huolimatta voida sivuuttaa. Palvelusuunnittelussa voidaan käyttää kuvia tukemassa asiakkaan ilmaisua, ymmärtämistä, muistia sekä asioiden jäsentämistä. (Koski & Pulkkinen 2013.)

3.2 Toimintakyvyn kuvaaminen ja TOIMI-menetelmä palvelusuunnittelussa

Palveluntarpeen määrittämiseen liittyy toimintakyvyn kuvaaminen. Mikään toimintakyvyn arviointimenetelmä ei ole yksinään riittävä määrittelemään henkilön palvelutarpeita. Henkilön oma arvio omasta toimintakyvystään on tärkeä osa hyvää toimintakyvyn kuvausta. Hyvään työtapaan kuuluukin aina keskustelu henkilön itsensä kanssa hänen toimintakykynsä eri puolista. (Kehitysvammaisen henkilön toimintakyvyn arviointi 2015.) On tärkeää, että henkilö ja mahdollisesti hänen läheisensä ovat osallisina toimintakyvyn arvioinnissa, koska kyse on juuri heidän asioistaan. Heidän mukana olonsa lisää arvioinnin luotettavuutta sekä lisää motivaatiota ja sitouttaa heitä laadittaviin suunnitelmiin. (Malm ym. 2012, 59.)

Kehitysvammaliitto on kehittänyt TOIMI-menetelmän vammaispalveluissa tehtävän tuki- ja palvelusuunnittelun työkaluksi. TOIMI-menetelmää käyttäen on tavoitteena luoda monipuolinen yleiskuva henkilön psykososiaalisesta selviytymisestä hänen nykyisissä asuin- tai toimintaympäristöissään ja elämäntilanteessaan. TOIMI:a voidaan tietyissä tapauksissa käyttää myös muiden erityistarpeita omaavien henkilöiden kanssa. Menetelmällä kartoitetaan henkilön taidot ja voimavarat sekä niiden käyttöä estävät tai haittaavat asiat. Toimintakyvyn vahvuudet liittyvät oleellisesti mielekkääksi koetun elämän voimavaroihin, kun taas sen rajoitukset auttavat tunnistamaan tuen tarpeita. Palveluiden käyttäjä osallistuu itse aktiivisesti tähän tarkasteluun (Toimi. Menetelmä psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen n.d). TOIMI ei ole mittari, vaan työkalu, joka keskittyy tarkastelemaan henkilön yksilöllisiä ominaisuuksia ja

ympäristöön liittyviä tekijöitä. TOIMI on tarkoitettu käytettävissä eri-ikäisten henkilöiden parissa; nuoruusiästä, peruskoulun loppuvaiheesta alkaen. (TOIMI-menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen 2014.)

TOIMI-menetelmässä yksilöllisen toimintakyvyn tarkastelu on jaettu kolmeen osioon.

1. **Henkilön elämäntilanne ja elinolosuhteet**

Tiedot kerätään henkilön itsensä kanssa keskustellen ja häntä haastatellen. Sen pohjalta laaditaan kuvaus hänen asumisestaan, koulutuksestaan, päivä- tai työtoiminnastaan ja vapaa-ajastaan sekä siitä, miten hän itse kokee nämä elämänsä osa-alueet. (TOIMI-menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen 2014.)

2. **Psykososiaalinen selviytyminen asuin- tai toimintaympäristössä**

Tämän osion tekevät henkilön hyvin tuntevat lähityöntekijät tai omaiset, mutta myös asiakkaalle tulee tarjota mahdollisuus olla mukana ja tehdä oma arvionsa. Osio koostuu 16 graafisesta analogia-asteikosta, joilla arvioidaan yksilöllisen toimintakyvyn eri puolia. Janan toisessa päässä on sanallisesti kuvattu itsenäinen suoriutuminen ja toisessa päässä tilanne, jossa apua ja tukea suoriutumiseen tarvitaan paljon. Janan tarkoituksena on kuvata asiakkaan realistista suoriutumisen tasoa hänen verkostoissaan ja ympäristöissään. (TOIMI-menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen 2014.)

3. Perustiedot

Tämä osio koostuu henkilön fyysisestä ja psyykkisestä terveydentilasta sekä henkilön omasta arviosta hyvinvoinnistaan. (TOIMI-menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen 2014.)

TOIMI:a ei tehdä koskaan ilman asiakkaan tai hänen edustajansa suostumusta. Arviontiin osallistuu ryhmä asiakkaan hyväksymiä henkilöitä, joka koostuu asiakkaalle tutuista ja läheisistä ihmisistä kuten omaisista ja lähityöntekijöistä, jotka tuntevat myös asiakkaan tavan kommunikoida. Kehitysvammainen henkilö voi keskittyä täyttämään kohtia, jotka ovat hänelle itselleen merkityksellisiä ja hänelle tulee aina tarjota siihen mahdollisuus. TOIMI:n täyttämiseen ja tietojen kokoamiseen tulee varata riittävästi aikaa. Usein aikaa menee 1-2 viikkoa. Loppukeskustelussa yhteenveto esitetään myönteisessä ja ymmärrettävässä muodossa vahvuuksia korostaen. (Seppälä & Sundin 2011, 6-7.)

TOIMI:a koskevaa tieteellisiä tutkimuksia ei löytynyt, mutta Theseuksesta löytyi muutama TOIMI:a käsittelevä opinnäytetyö. Pitkänen (2010) toteaa opinnäytetyössään, että palvelukodissa toteutetussa kokeilussa eniten hyötyivät puheella kommunikoivat asiakkaat, jotka osallistuivat aktiivisesti arviointilanteeseen. Tällöin asukassuunnitelmiin saatiin TOIMI:n avulla uusia tavoitteita. Vaikeimmin kehitysvammaisille kaivattiin omaa, eritellympää arviointimenetelmää. (Pitkänen 2010, 43-49.)

3.3 Osallisuus tutkimuksissa ja palvelusuunnittelussa

Osallisuuden edistäminen sisältyy Suomen hallituksen ja Euroopan unionin tavoitteisiin. Se on nostettu yhdeksi keskeiseksi keinoksi syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta. Useissa kansallisissa ohjelmissa on huomioitu osallisuus ja sen edistämisen merkitys hyvinvoinnille. (Osallisuus 2016.)

YK:n vammaissopimuksessa korostetaan ihmisoikeuksia, joihin kuuluu osallisuus, osallistuminen ja tasa-arvo (Mahlamäki 2015, 4-6). Myös sosiaalihuoltolaissa kiinnitetään huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301).

Duffyn mukaan vapaus on yksi tekijä, joka parantaa ihmisten elämänlaatua ja turvaa täyden kansalaisuuden mahdollisuuksia. Usein henkilöt, jotka eivät kommunikoi sanallisesti, huomaavat toisten henkilöiden kontrolloivan heidän elämänsä. Vapaus menetetään, jos henkilöllä ei ole mahdollisuutta tehdä itse päätöksiä asioistaan, kommunikoida tai hän ei tiedä mahdollisuuksistaan. (Duffy & Perez 2014, 22-26.) Onkin tärkeää, että kaikilla on mahdollisuus kommunikoida siten, että tulee ymmärretyksi. Tutustumiseen ja kommunikointitapaan perehtymiseen tulee varata riittävästi aikaa. Vapaus tehdä päätöksiä vaatii myös ymmärrettävässä muodossa olevaa tietoa. Lisäksi osa ihmisistä tarvitsee apua ja tukea saadakseen mielipiteensä esille ja tehdäkseen päätöksiä. Näissä tilanteissa paras tuki tulee tutulta ja luotettavalta henkilöltä. (Sly & Tindall 2016, 19-21.)

Kivistön (2014) väitöskirjan mukaan se, että asiakas osallistuu palvelusuunnitelman laatimiseen, ei vielä takaa hänelle osallisuuden kokemusta. Palvelusuunnitelmaa laadittaessa asiakkaille merkityksellistä oli suunnitelman sisällön lisäksi tietoisuus tilanteen tarkoituksesta, kuulluksi tulemisen tunne ja mahdollisuus omien näkemysten ilmaisuun. Tärkeänä koettiin myös näkemysten kirjaaminen ja suunnitelman hyväksyminen. Analysoiduista palvelusuunnitelmista puuttui yleensä vaikeavammaisten henkilöiden näkemykset omasta toimintakyvystään. Niissä korostui toimintakyvyn puutteet, eikä niinkään kuvattu yksilön toimintavalmiuksia ja voimavaroja. (Kivistö 2014, 5, 196, 202-217.)

Lindqvistin (2014) tutkimuksen tarkoituksena on kuvata miten aikuiset kehitysvammaiset kokevat, luovat ja toteuttavat sosiaalista kansalaisuuttaan. Tutkimuksen mukaan palvelujen käyttäjät ovat epävarmoja omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Heidän mahdollisuutensa vaikuttaa omaan arkipäiväänsä tapahtuu palvelusuunnitelman laatimisen yhteydessä sekä keskusteluissa henkilökunnan kanssa. He eivät ole kuitenkaan mukana kaikissa heitä koskevissa keskusteluissa. Tutkimuksen henkilöillä on halu hallita elämäänsä, mutta he ovat riippuvaisia tuesta monella eri tasolla. He tarvitsevat tukea päätöksenteossa siten, että he saavat tietoa ymmärrettävällä tavalla ja vaihtoehtoisia kommunikaatiotapoja hyödyntäen. (Lindqvist 2014.)

Vammaispalveluhankkeen Nurmijärvi-pilotissa vuonna 2013 valmistettiin kuvamateriaalia palvelusuunnittelun tueksi sekä kuvitettiin palvelusuunnitelma. Tästä hankkeesta saadut kokemukset olivat positiivisia ja osoittivat asiakkaan

mielipiteiden ja toiveiden tulevan paremmin kuuluville ja kuvien tukevan asioiden ymmärtämistä. Myös työntekijät kokivat kuvien käytön mielekkäänä, vaikkakin asioiden selkeä ja ymmärrettävä ilmaisu kuvien avulla edellytti suunnittelua ja valmistautumista. (Koski & Pulkkinen 2013.)

4 Kehitysvammaisuus ja psykososiaalinen toimintakyky

Kehitysvammaisuutta voidaan määritellä lääketieteellisestä, sosiaalisesta ja toimintakyvyn näkökulmasta. Lääketieteellisen näkökulman mukaan Kehitysvamma on vamma ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella ja se ilmenee ennen 18 vuoden ikää. Suomessa on käytössä WHO:n ICD-10-tautiluokitus, jossa kehitysvammaisuutta määritellään näin:

"Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyystasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä." (Lääketieteellinen näkökulma 2014.)

Sosiaalisesta näkökulman mukaan tarkasteltuna kehitysvammaisuus näyttäytyy yhteisön suhteena yksilöön. Kehitysvammaisuuteen vaikuttaa lisäksi henkilön oma kokemus siitä, miten henkilö kokee itse oman tilanteensa. Sosiaalinen näkökulma muistuttaa, että kaikki ihmiset ovat pohjimmiltaan samanlaisia vammoista huolimatta. (Sosiaalinen näkökulma 2014.)

AAID:n (American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) toimintakykyyn pohjaavan kehitysvammaisuuden määritelmän mukaan kehitysvammaisuutta luonnehtivat merkittävät rajoitukset älyllisissä toiminnoissa sekä adaptiivisessa käyttäytymisessä. Rajoitukset ilmenevät mm. oppimisessa, päättelykyvyssä ja ongelmanratkaisutaidoissa sekä käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännöllisissä taidoissa. Vammaisuus ilmenee ennen 18 vuoden ikää. (Definition of Intellectual Disability 2017.) AAIDD:n kehitysvammaisuuden määritelmä toimii myös TOIMI-menetelmän teoreettisena lähtökohtana (Seppälä & Sundin 2011, 5).

Kehitysvammaisuus vaikuttaa ihmisen kykyyn ymmärtää asioita. Uusien asioiden opettelu ja käsitteellinen ajattelu on vaikeampaa. Kehitysvammainen henkilö kehittyy taidoissaan normaalia kehityskulkua seuraten, mutta hitaamassa tahdissa. Jokainen ihminen on yksilö oman elämäkokemuksensa ja oppittujen taitojensa myötä. (Mäki n.d.) Materon mukaan kehitysvammaiset ihmiset oppivat monia asioita samalla tavalla kuin kaikki muutkin ihmiset. Siihen millaiseksi aikuiseksi ihminen kehittyy, vaikuttaa älykkyyden lisäksi kasvatus, elämäkokemukset, oppiminen ja elinympäristö. (Matero 2012, 165.)

Kehitysvammaisen henkilön toimintakyky on moniulotteinen ja koostuu useiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä ovat henkilön yksilölliset ominaisuudet (älylliset voimavarat, fyysinen ja psyykinen terveydentila), suhde toimintaympäristöön (elämännhallintataidot, osallistuminen, vuorovaikutus ja sosiaaliset roolit, tilanteessa saatavilla oleva apu ja tuki) sekä yksilön ulkopuolelta määräytyvät tekijät (toimintaympäristö, sen

fyysiset ominaisuudet ja toimintasäännöt). Toimintakyky kuvaa suhdetta, jossa yksilön kyvyt, tunteet, tarpeet ja pyrkimykset kohtaavat toimintatilanteen fyysiset ja sosiaaliset olosuhteet, odotukset ja vaatimukset. Saman henkilön psykososiaalinen toimintakyky ilmeneekin erilaisena erilaisissa toimintaympäristöissä eikä sille ole yhtä tiettyä mittaustulosta. (Seppälä & Sundin 2011, 5.)

Kehitysvammaisen itsenäiseen selviytymiseen vaikuttavat asiat vaihtelevat yksilöllisesti. Erot itsenäisen toiminnan mahdollisuuksissa ovat suuret riippuen vamman asteesta. Lievästi kehitysvammaisille laajakin omatoimisuus ja itsenäisyys ovat mahdollisia, mutta haasteet kommunikaatiokyvyssä voivat kuitenkin tuoda lisähaasteita myös itsenäiseen toimintaan. Kehitysvammaisilla on myös oppimiskykyä, mutta opeteltavien asioiden siirtäminen osaksi arkea vaatii ohjausta ja tukea sekä paljon toistoja. Yksilön vahvuuksien tunnistaminen on tärkeää, koska vahvuuksia hyödynnetään heikkojen toimintojen vahvistamisessa. (Bieleckin & Swenderin 2004 mukaan Autti-Rämö ja Koivikko 2006, 1907-1912.)

Kehitysvammaisilla on usein erityisiä kielen ja/tai kommunikoinnin vaikeuksia. Kehitysvammaisen henkilö ei kykene vastaanottamaan ja jäsentämään ympäristönsä tarjoamaa informaatiota samalla tavalla kuin muut ja toisaalta ympäristön ihmiset eivät aina osaa kommunikoida kehitysvammaisen ymmärtämällä tavalla. (Launonen 2011, 144.) Kommunikaatio on osa sosiaalista kyvykkyyttä ja huomattavasti moniulotteisempi käsite kuin pelkkä puheil-

maisuu. Kommunikaatioon vaikuttavat tekijät onkin huomioitava kokonaisuu-
tena. (Bieleckin & Swenderin 2004 mukaan Autti-Rämö ja Koivikko 2006,
1907-1912.)

5 Näkökulmia oma-arviointiin

Asiakaslähtöisen ajattelun mukaan on tärkeää, että asiakas itse on osallisena toimintakyvyn arvioinnissa, koska kyse on juuri hänen omista asioistaan (Malm ym. 2012, 59). Toimintakyvyn tarkastelun näkökulma onkin laajentu-
nut viime vuosina objektiivisesta, ulkopuolisen henkilön arvioimasta, mitatta-
vissa olevasta toimintakyvystä kohti koettua toimintakykyä, joka on subjektiiv-
isesti henkilön itsensä tai hänen läheisensä havainnoimaa ja arvioimaa erilai-
sissa arjen toiminnoissa. Huomio kohdistuu yksilön ominaisuuksia enemmän
toimintaan, erilaisiin toimintatilanteisiin ja -käytäntöihin sekä toimintaympä-
ristöihin. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 100-101.)

Oma-arviointi edellyttää itsearviointitaitoja, jotka Patrikaisen (1999) mukaan
ovat reflektio, itsearviointi ja metakognitio. Reflektio tarkoittaa omien tuntei-
den, ajatusten, toimintatapojen ja oppimisen tarkkailua ja pohdintaa. Itsearvi-
ointi on oman toiminnan jäsentynyttä arviointia, joka perustuu reflektiiviseen
tarkkailuun ja pohdintaan. Metakognitiossa on kysymys oman kognitiivisen
toiminnan ymmärtämisestä ja oman kasvu- ja oppimisprosessin säätelystä ja
ohjaamisesta. (Patrikainen 1999, 154.)

Kehitysvammaisilla ihmisillä itsearviointitaitoihin sisältyvä metakognitio ja metakognitiivinen tietous kehittyvät hitaasti. Tutkimusten mukaan kehitysvammaisilla on usein pienempi muistikapasiteetti tai vähemmän tehokas työmuisti. Heillä voi lisäksi olla haasteita tarkkaavaisuudessa ja havaintokyvyssä. Näiden johdosta heidän voi olla haastavaa arvioida aikaisempia suorituksiin. (Ikonen 1998, 101-103.)

Kehitysvammaisten oppimisen tutkimusta on Suomessa ohjannut pitkälti Piaget. Piaget'n mukaan kognitiivinen kehitys on tietyn kaavan mukaista ja johdonmukaista kaikilla lapsilla. Tässä kognitiivisen kehityksen teoriassa kehitys on jaettu neljään vaiheeseen; sensomotoriseen, esioperationaaliseen, konkreettis-operationaaliseen ja formaaliseen. Tyypillistä on, että ne ilmaantuvat aina samassa järjestyksessä. Se missä iässä vaiheet esiintyvät, voi vaihdella henkilön yksilöllisistä ominaisuuksista sekä sosiaalisesta ympäristöstä johtuen. Piaget'n teorian mukaan kehitysvammaiset eivät saavuta kognitiivisen kehittymisen ylintä formaalisten operaatioiden vaihetta, vaan heidän älykkyyden kehittyminen pysähtyy joko osittain tai kokonaan jollekin tietylle normaalien kehityksen tasolle. Kehitysvammaisen henkilön kognitiiviset toiminnat eivät ole kuitenkaan välttämättä täsmälleen samanlaisia, kuin samassa kehitysvaiheessa olevan ei-kehitysvammaisen lapsen toiminnat. (Ikonen 1998, 69, 87, 95.)

Ruotsalainen Kylén on kehittänyt Piaget'n kehitysteorian pohjalta sovelluksen, jossa hän kuvaa kehitysvammaisten henkilöiden tapaa ymmärtää ympäröivää todellisuutta ja olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Sovellus

auttaa ymmärtämään kehitysvammaisen ihmisen kehitystä, jossa kokemuk-
sella on tärkeä merkitys. (Ikonen 1998, 96.) Kylénin mukaan kehitysvammai-
sen henkilön todellisuuskäsitys on konkreettinen. Todellisuuskäsityksen ja
ymmärryksen konkreettisuus ilmenee eriasteisena. Ihmisen edellytyksiin jä-
sentää maailmaa ja oppia vaikuttaa moni asia. Kokemuksilla, virikkeillä, vuo-
rovaikutuksella, rohkaisulla ja oppimisella on suuri merkitys kehittymiselle.
(Kaski, Manninen & Pihko 2012, 153-155.)

Oman arvion tuoma lisäarvo toimintakyvyn arvioinnissa mainitaan esim.
Sturges ym. (2002) tutkimuksessa "A Review of the Use of Self-Report Assess-
ment with Young Children", joka käsittelee itsearviointia lapsen toimintaky-
vyn arvioinnissa. Tutkijoiden mukaan itsearvioinnilla voidaan saada selville
sellaista tietoa henkilön omista näkemyksistä, toiveista, tarpeista ja kokemuk-
sista, jota ei tiedä kukaan muu, kuin hän itse. Lapsi on ainoa, joka on läsnä ko-
koaikaisesti omissa kokemuksissaan ja vaihtuvissa tilanteissa. Hänen kans-
saan päivittäin tekemisissä olevien henkilöiden tieto perustuu heidän itsensä
tekemiin havaintoihin ja voi siten poiketa lapsen omista kokemuksista. Tutki-
musten mukaan jo neljävuotiailla on kykyjä arvioida esimerkiksi omaa asen-
nettaan ja fyysistä toimintaansa. Lapsen itsearvioinnissa on kuitenkin huomi-
oitava kysymysten asettelu, vihjeiden käyttö, ympäristön vaikutukset sekä
kielelliset valmiudet ja keskittymiskyky, jotka voivat vaikuttaa itsearvioinnin
tuloksiin. (Sturges, Rodger & Ozanne 2002, 108-113.) Osalla aikuisista kehitysvam-
maisista henkilöistä kognitiivisen ymmärryksen voisi siis ajatella olevan
riittävä omaa toimintaa koskevaan arvioon. Vertaa esim. Kaski ym. (2012, 17-
18). Myös kehitysvammaisilla henkilöillä uusien taitojen oppiminen edellyttää

vanhojen taitojen hallintaa ja heidän kielensä ja kommunikointikykynsä kehitys noudattaa normaalin kehityksen lainalaisuuksia ja edellyttää aikaisempien taitojen hallintaa (Launonen 2011, 150).

6 Kuvat kommunikaation tukena

6.1 Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio

Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin (Augmentative and Alternative Communication, AAC) keinojen avulla pyritään löytämään mahdollisuus kommunikointiin silloin, kun puheilmaisu on puutteellista tai puuttuu kokonaan. Puhetta tukevalla kommunikoinnilla (Augmentative Communication) tarkoitetaan puhetta täydentävää tai tukevaa kommunikointia. Se voi edistää tai täydentää puheilmaisuutta ja sitä tarvitaan silloin, kun puhe on niin epäselvää tai puutteellista, ettei viesti tule ymmärretyksi. Puhetta korvaavaa kommunikointia (Alternative Communication) käytetään silloin, kun ihminen ei käytä kommunikoinnissaan puhetta. (Huuhtanen 2011, 15; Tetzcher & Martinen 2000, 20.)

Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia käyttäville ja tarvitseville henkilöille on yhteistä vamman tai sairauden aiheuttama vaikeus kommunikoida muiden ihmisten kanssa. Kehitysvammaisten henkilöiden kielellinen ymmärtäminen vaihtelee. Jotkut henkilöt saattavat ymmärtää hyvin kieltä, mutta eivät pysty itse ilmaisemaan itseään puhumalla motoristen häiriöiden vuoksi, kun taas joidenkin kohdalla puhetta tukevan kommunikoinnin tarkoitus on

vahvistaa puheen ymmärtämistä ja omaa puhetta. Osalle henkilöistä puhetta korvaava kommunikaatio on kieli, jonka avulla he kommunikoivat läpi elämänsä. (Tetzchner & Martinsen 2000, 80.)

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikaatio hyödyntää henkilön kaikkia olemassa olevia ilmaisukeinoja. Se voi sisältää sekä luonnollisia kommunikatiokeinoja kuten eleitä ja ilmeitä, sekä ulkoisia kommunikaation tukikeinoja kuten graafisia symboleja (esim. valokuvia, kuvia) ja teknisiä apuvälineitä. (AAC n.d.)

Graafisen kommunikoinnin ensimmäisenä muotona käytetään yleisesti kuvia. (Tetzchner & Martinsen 2000, 35). **Kuvakommunikointi** tarkoittaa kuvasympölien käyttöä ilmaisun ja ymmärtämisen välineenä silloin, kun viestintä ei onnistu puhuen tai kirjoittamalla. Kuvien käyttö ilmaisun ja ymmärtämisen välineenä edellyttää, että henkilö ymmärtää kuvan ja sitä esittävän asian yhteyden. Keskustelukumppanilta kuvakommunikointi edellyttää tarkentavia kysymyksiä ja kuvaviestin ääneen sanoittamista. Kuvien käyttö ilmaisun tukena vaatii paljon harjoittelua ja toistoa luonnollisissa käyttötilanteissa. Kuvakommunikointi ei saavuta samanlaista kerronnan vapautta kuin puheella tai kirjoittamalla kommunikointi, mutta kuvat voivat mahdollistaa ilmaisun vaikka henkilön kielellisissä taidoissa olisi suuriakin haasteita. (Kuvat kommunikoinnissa 2015.)

Kuvakommunikaation keinoja käytetään tavallisesti yhtä aikaa puheen kanssa, jolloin kuvat toimivat puheen selkeyttäjinä. Yleensä samanaikaisesti käytetään myös useampia erilaisia kommunikointikeinoja, koska kommuni-

kointiongelmainen henkilö yleensä hyötyy kaikista käytettävissä olevista viestintäkeinoista. Kuvien lisäksi kokonaiskommunikointiin sisältyvät myös erilaiset luonnolliset viestintäkeinot, kuten olemuskieli, ilmeet, eleet ja ääntely. Kuvakommunikaatio on multimodaalista, eli viestinnässä käytetään hyväksi kaikkia aistikanavia kommunikaation tukena. (Trygg 2010, 31-32.)

Kuvat voivat toimia monella tavalla erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Kuvien käyttö kognitiivisena tukena auttaa ympäristön tapahtumien ymmärtämistä ja tulkitsemista. Kuvat voivat toimia myös asioiden jäsentämisen tukena, jolloin ne esimerkiksi helpottavat arkisten askareiden tekoa. Kuvat voivat toimia muistin tukena silloin, kun lähimuisti on heikentynyt sekä kerronnan tukena silloin, kun pelkällä puheella on vaikea muodostaa jäsentynyttä loogista kertomusta vaikka jostain tapahtumasta. Kuvat voivat toimia myös kirjoitetun kielen korvaajana luku- ja kirjoitustaidottomille henkilöille sekä keskustelualustana, jolloin ne toimivat keskustelun lähtökohtana ja tarjoavat keskustelun aiheita. (Trygg 2010, 57-58.)

6.2 Kommunikaation tukena käytettäviä erilaisia kuvatyyppejä

Erilaiset kuvat sopivat eri henkilöille ja erilaisille kommunikoinnin tasoille. Kommunikointikuvina voi käyttää valokuvia, lehdistä leikattuja kuvia, itse piirrettyjä kuvia tai käyttää valmiita kuvakokoelmia. Papunetissä on kuvapankki, jossa on sekä ilmaisia, että kaupallisiin tarkoituksiin tarkoitettuja maksullisia kuvia. (Huuhtanen 2011, 59; Millaiset kuvat? 2015.)

Valokuvat ovat kuvista kaikkein ikonisimpia, eli ovat esittämänsä asian näköisiä. Todenmukaisten kuvien käytöstä on kognitiivista etua, koska niiden

sisältö on helppo ymmärtää. Kuvien pitää esittää asioita, jotka henkilö on itse nähnyt tai kokenut. Kuvien avulla voi esimerkiksi kertoa myöhemmin tapahtumista. Digikuvaus on lisännyt valokuvien käytön mahdollisuuksia. Valokuvien haasteena on, että niiden usein käsitetään kuvaavan vain kyseistä yksittäistä asiaa tai henkilöä. (Trygg 2010, 55-56.)

Kuvio 1. Imurointi, valokuva (Papunet, papunet.net, Daavid Varner)

Piirrettyjä kuvia käytetään valokuvien lisäksi yleisesti ensimmäisenä graafisen kommunikoinnin muotona. Monet kehitysvammaiset saattavat ymmärtää ääriiviipiirroksia helpommin kuin valokuvat. (Tetcher & Martinzen 2000, 35.) Papunetin kuvapankissa on ilmaiseksi ladattavissa esim. ARASAAC-kuvia, Mulberry-kuvia ja erilaisia piirroskuvia (Kuvapankki 2017).

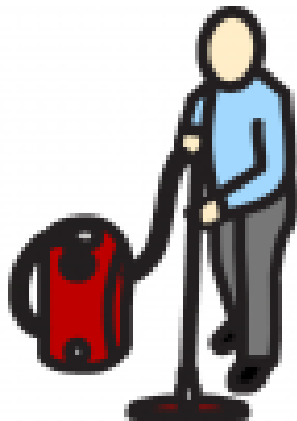
ARASAAC on ilmainen espanjalainen kuvapankki, josta yli 6000 kuvaa on saatavilla suomeksi tekstitettynä Papunetissä (Ilmaiset kuvapankit ja työkalut

2015). ARASAAC kuvapankki sisältää piirrettyjä mustavalkoisia ja värillisiä kuvia monipuolisiin käyttötarkoituksiin (Catalogos 2017).

Kuvio 2. Imuroida, ARASAAC (Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / CATEDU)

Mulberry-kuvakokoelma sisältää yli 1000 selkeää, värillistä piirroskuvaa. Mulberry-kuvat ovat ladattavissa ilmaiseksi Papunetin kuvapankista. (Ilmaiset kuvapankit ja kuvatyökalut 2015.)

Kuvio 3. Imuroida, Mulberry (Papunetin kuvapankki, papunet.net, Paxtoncrafts Charitable Trust)

PCS- Picture Communication Symbols (Mayer-Johnson 1995) on suuri kuvakokoelma, jonka kuvat ovat yksinkertaisia, mustavalkoisia ja värillisiä ääriivivapiirroksia. Kuvakokoelma on tarkoitettu kommunikaation tueksi henkilöille, jotka ilmaisevat itseään vain lyhyesti puheella. PCS-kuvat ovat konkreettisia ja esittäviä kuvia, joiden piirtämien on helppoa ja niitä voidaan kopioida käsin. PCS-kuvien kanssa voidaan käyttää myös muita kuvia. Saatavilla on myös kuvia abstraktien asioiden ilmaisemiseen. PCS-kuvia voidaan käyttää Boardmaker-tietokoneohjelman avulla valmistettaessa laajempia kommunikaatiokokonaisuuksia joko kansioon tai puhelaitteisiin. PCS-kuvat ovat konkreettisempia kuin piktogrammit, mutta abstraktimpia kuin valokuvat. Etuna piktogrammeihin nähden on kuvien suurempi määrä. (Trygg 2010, 49; Tetcher & Martinsen 2000, 31.) PCS-kuvia käytetään hyvin paljon kansainvälisesti hyvin paljon ja se on myös Suomessa todennäköisesti käytetyin kuvapankki. (Huuhtanen 2011, 61.)

Piktogrammit (Subas Maharaj v. 1980) ovat kokoelma kuvia, jotka kuvaavat sanoja ja käsitteitä. Kuvat ovat piirroskuvia, joissa objekti on valkoinen ja tausta musta. Kuvat ovat hyvin selkeitä ja tyylieltyjä ja niihin on tarvittaessa piirretty lisäinformaatiota antavia yksityiskohtia. Kuvat koostuvat pääasiallisesti substantiiveista ja verbeistä, mutta myös adjektiiveja ja kieliopillisia rakenteiden ilmaisemista mahdollistavien kuvien määrä on lisääntymässä. Kuvia voi siis myös yhdistellä lauseiksi. Valmiita kuvia on tällä hetkellä jo useampi tuhat. Osa piktoista on vapaasti käytettävissä Kehitysvammaliiton Papunetin kuvapankissa. Schlera Picto's -kuvastossa on tuhansia selkeitä, mustavalkoisia piktogrammikuvia, jotka ovat vapaasti ladattavissa Papunetin kuvapankista. (Trygg 2010, 47-48, 51.)

Piktogrammien kehittäjän Maharajin (1982) mukaan suurin osa ihmisistä tunnistaa lähes kaikki n. 350 symbolia ilman opettelua. HUUHTASEN mukaan piktogrammit ovat yleistajuisia ja selkeitä kuvia ja niiden käyttö sopii hyvin monille ihmisille. (HUUHTANEN 2011, 59-60.)

Kuvio 4. Imuroida, Schlera (Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera)

6.3 Erilaiset kuvat tutkimusten valossa

Kuvien ymmärtäminen on tärkeä kognitiivinen taito, joka kehittyy hitaasti ja jota kehitysvammaiset ihmiset eivät saavuta helposti. Valokuvia käytetään yleisesti ensimmäisenä kommunikoinnin muotona, mutta joillekin henkilöille valokuvien ymmärtäminen voi olla haastavampaa, kuin ääri viivapiirrosten (Dixon 1982; Mc-Naughton & Light 1989 teoksessa Tetzner & Martinsen 2000, 35). Joillakin kehitysvammaisilla ihmisillä on värinäkemisen ongelmia, jolloin heidän saattaa olla vaikea tunnistaa värillisiä kuvia (Fagan 1987 teoksessa Tetzner & Martinsen 2000, 37). Kun käytetään mustavalkoisia kuvia, joissa on hyvät kontrastit, on todennäköisintä, että käyttäjä havaitsee ja ymmärtää merkkien väliset erot. (Tetzner & Martinsen 2000, 35-37.)

Tutkimustuloksissa (Musselwhite & Ruscello 1984; Bristow & Fristoe 1984; Clark 1981 teoksessa Trygg 2010, 59-60) on selvinnyt että yksinkertaiset kuvat ovat helpompia ymmärtää, kuin monimutkaiset graafiset symbolit. Yksinkertaisten kuvien merkitys on myös helpompi oppia, kuin monimutkaisten graafisten symboleiden merkitys. Toisaalta näiden tutkimusten mukaan piktoграмmien ymmärtäminen on vaikeampaa kuin piirrettyjen ja valokuvien ymmärtäminen. Blackstonen (1990) mukaan tutkimukset osoittavat, että kuvien erilaiset piirteet voivat vaikuttaa siihen, miten niiden merkitys ymmärretään, samoin kuin siihen vaikuttaa myös yksilön visuaalisen havaitsemisen taidot. Blackstone havaitsi myös, että kuvanomaiset merkit ovat helppoja oppia. Kuvien ymmärtämisessä tärkeintä on kuitenkin pystyä yhdistämään kuvan antama tieto omiin kokemuksiin. (Trygg 2010, 59-60.)

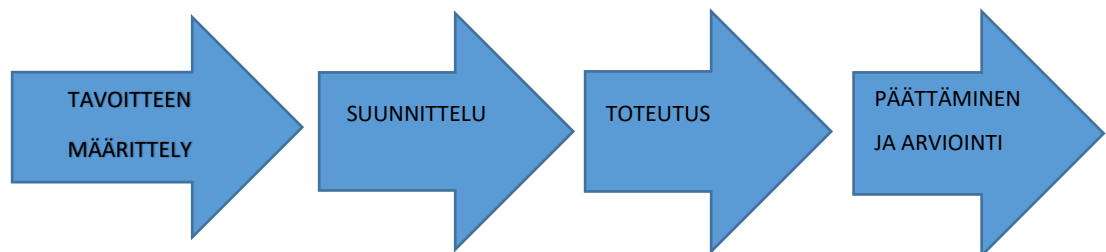
7 Kehittämistyön vaiheet

7.1 Kehittämistyön prosessi

Tässä kappaleessa esitellään kehittämistyön prosessi tiivistetysti. Toteutusta avataan tarkemmin kappaleessa 7.3. Etenimme projektityön lineaarisen mallin mukaan (Toikko & Rantanen 2009, 64). Ensin laadimme kehittämistyön suunnitelman, jossa määrittelimme kehittämistyön tavoitteen, valitsimme kehittämistyön lähestymistavan, kehittämismenetelmät ja rajasimme aihealueen.

Seuraavaksi keräsimme teoretietoa kehittämistyön tueksi. Laadimme aikataulun kehittämistyön toteuttamiselle ja haimme tutkimuslupaa, jonka myöntämisen jälkeen siirryimme toteutusvaiheeseen.

Suunnittelu- ja toteutusvaihe limittyivät tiiviisti yhteen. Toteutimme kuvien esivalintaa samanaikaisesti kehittäjäasiakasryhmän kokoamisen ja haastatteluun valmistautumisen kanssa. Toteutimme kaksi ryhmähaastattelua. Päätät- mis- ja arviointivaiheessa analysoimme haastatteluaineiston etsimällä vas- tauksia kolmeen esittämäämme kysymykseen; (1) Millaiset kuvat toimivat ke- hittäjäasiakkaiden mielestä parhaiten? (2) Auttavatko kuvat kehitysvam- maista henkilöä ymmärtämään asteikkoa ja toimiiko kuvamateriaali oma-ar- vion tukena? (3) Vastaavatko kehittäjäasiakkaiden näkemykset kuvamateriaa- lin tarpeesta meidän ennakkokäsitystämme? Kokosimme lopullisen kuvama- teriaalin kehittäjäasiakkaiden valintojen mukaisesti.

Kuvio 5. Projektityön lineaarinen malli (mukaellen Toikko & Rantanen 2009, 64)

Ylöstalon (2005) mukaan prosessorientoituneen kehittämistoiminnan luonne on reflektiivinen, jossa uutta tietoa syntyy koko kehittämistoiminnan ajan. Meneillään oleva prosessi muokkautuu uuden tiedon ja kokemusten ohjaa- mana. (Toikko & Rantanen 2009, 50.) Tämä lähestymistapa tuki käyttäjä- ja

toimijälähtöisen näkökulman toteutumista kehittämistyössämme. Kehittämistoiminnan reflektiivinen luonne mahdollisti suunnitelman ja prosessin elämissen kehittämistyön aikana.

7.2 Kehittämismenetelmät

Positiivisessa näkökulmassa kehitystyötä lähestytään käytössä olevan palvelusuunnittelumallin mukaisesti. Käytimme tätä lähestymistapaa, jossa olemassa olevat rakenteet ja toimintatavat hyväksytään kehittämisen lähtökohdaksi. Kehittämistoiminnan kautta ongelmakohtia pyritään harmonisoimaan olemassa olevien instituutioiden ja niiden toimintatapojen ehdoilla. (Toikko & Rantanen 2009, 47.)

Valitsimme osallistamisen lähestymistavaksi käyttäjä- ja toimijälähtöisen **ihmiskeskeisen suunnittelun** (*human-centered design*), jossa korostetaan sitä, että suunnitteluprosessi kohdennetaan käyttäjien tarpeisiin heidän omissa konteksteissaan. Samalla varmistetaan, että tuote soveltuu käytettäväksi aidoissa arjen toimintatilanteissa. Käyttäjiltä kerätään tietoa, jonka avulla kehittämissuunnitteluprosessia ohjataan vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan. Käyttäjien ja toimijoiden osallistuminen on keskeinen tekijä kehittämissuunnittelun onnistumisen kannalta. Ilman ymmärrystä heidän kokemuksistaan ja tarpeistaan kehittämistyön tulokset eivät kohdennu oikein. Osallistavan kehittämistyön menetelmässä osallistuminen perustuu dialogiin, jonka avulla eri osapuolet voivat tarkastella kehittämissuunnittelun perusteita, toimintatapoja ja tavoitteita. Osallisuuden merkitystä korostetaan nykyisin kaikessa kehittämissuunnittelussa. (Toikko & Rantanen 2009, 89, 95-96.)

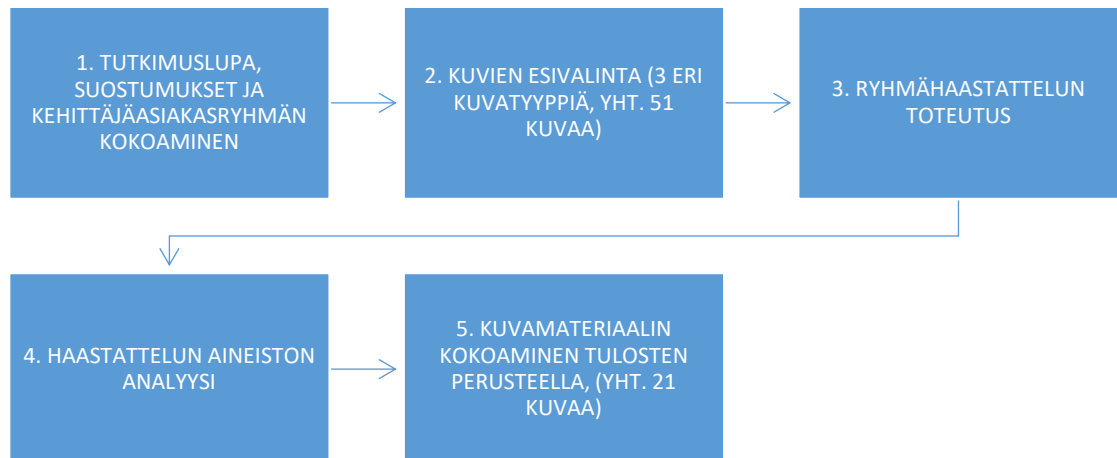
Ryhmähaastattelu on tehokas tiedon keräämisen muoto. Sillä saavutetaan useita ihmisiä samanaikaisesti. On myös tutkittu, että haastateltavat ovat luontevampia ja vapautuneempia, kun eivät ole haastattelutilanteessa yksin. Ryhmähaastattelu sopii hyvin tilanteeseen, jossa haastateltavat voivat arastella haastattelua. Ryhmän vaikutuksella on kuitenkin sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia. Ryhmähaastattelun etu on, että ryhmä tukee ja auttaa toisiaan esimerkiksi ymmärtämään kysymykset oikein. Haaste puolestaan on se, että ryhmässä voi olla vahvoja persoonia, jotka pyrkivät hallitsemaan keskustelua. (Hirsjärvi ym. 2015, 110-111.)

Videointi on Hirsjärven mukaan paras tallennustapa myöhemmän haastattelun purkamisen ja analysoinnin sekä puhujien tunnistamisen vuoksi, mikäli ryhmähaastattelussa on useampia henkilöitä kuin 2-3 (Hirsjärvi ym. 2015, 110-111). Videoimalla ja videotallenteita tarkastelemalla vuorovaikutuksesta saadaan esille paljon sellaista tietoa (esim. ilmeet, eleet), jota ei muiden tiedon keräämiseen tarkoitettujen menetelmien avulla ole mahdollista saada (Burakoff 2016).

7.3 Toteutusvaihe

Saatuamme tutkimusluvan olimme yhteydessä yksikköön, jossa ryhmähaastattelut olimme suunnitelleet toteuttaa. Saimme luvan esitellä kehittämistyötämme mahdollisille tuleville kehittäjäasiakkaille. Ryhmän muodostuttua valmistauduimme ryhmähaastatteluihin. Valmistautuminen alkoi kuvien esivalinnalla. Esivalinnassa hyödynsimme teorian tietoa erilaisista kuvatyypeistä ja

TOIMI-menetelmän kahden janan aiheita. Toteutimme kaksi ryhmähaastattelukertaa suunnitelman mukaisesti, analysoimme aineiston ja pohdimme tuloksia. Lopuksi kokosimme esimerkkikuvamateriaalia tulosten perusteella.

Kuvio 6. Toteutusvaiheen prosessikuvaus

7.3.1 Tutkimuslupa, suostumukset ja kehittäjäasiakasryhmän kokoaminen

Tutkimuslupa kehittämiselle saatiin Jämsän kaupungin sote-johtoryhmältä 21.2.2017 (liite 1.). Asiakkaiden suostumuslomakkeiden osalta tulimme yhdessä Jämsän kaupungin sote-palveluasiantuntijan kanssa lopputulokseen, että kehittäjäasiakkaat voivat päättää suostumuksensa tällaiseen asiaan itse.

He eivät ole yksilöitävissä valmiista raportista, eikä kehittämisaihe liity heidän henkilökohtaisiin asioihinsa. Tämän kaltaiset lupa-asiat eivät myöskään kuulu yleisen edunvalvojan vastuualueeseen.

Kävimme tapaamassa mahdollista kehittäjäasiakasryhmää ja esittelimme kehittämistyömme heille selkokieelisesti. Tämän jälkeen vapaaehtoiset kehittäjäasiakkaat allekirjoittivat suostumuslomakkeet (liite 2.), joissa kysyttiin samalla videointilupa. Ryhmähaastatteluiden ajankohdaksi sovittiin kaksi peräkkäistä päivää maaliskuussa.

Kehittämistyössämme haastattelimme kehittäjäasiakasryhmää. Kohderyhmäämme olivat aikuiset puheella kommunikoivat kehitysvammaiset. Tärkeänä valintakriteerinä oli, että kehittäjäasiakkailta on kuvan tunnistamisen edellyttämä toiminnallinen näkökyky (kyky nähdä, tulkita ja ymmärtää kuvia). Toivoimme ryhmän jäsenten olevan toisilleen tuttuja. Yksi valintakriteeri oli, että kehittäjäasiakkaiden palvelusuunnittelussa käytetään TOIMI-menetelmää. Valitsimme kehittäjäasiakasryhmän kooksi enintään kuusi henkilöä.

Päädyimme kysymään vapaaehtoisia kehittäjäasiakkaita ryhmästä, joka on toiselle meistä tuttu entuudestaan. Täysin uuden ryhmän kanssa kontaktin ja vuorovaikutussuhteen luomiseen olisi täytynyt varata enemmän aikaa. Toimitimme selkokieeliset kuvitetut esittelykirjeet yksikköön ja asiakkaiden tutustuttua niihin kävimme henkilökohtaisesti tapaamassa mahdollisia tulevia kehittäjäasiakkaita. Kehittämistyön ja ryhmähaastattelun esittelyn jälkeen viisi asiakasta ilmoittautui vapaaehtoisiksi kehittäjäasiakkaiksi ja he allekirjoittivat

suostumuksensa. Ryhmä muodostui saman yksikön aikuisista kehitysvammaisista henkilöistä, jotka kommunikoivat puheella ja joilla on riittävä näkökyky. Suurin osa heistä on luku- ja kirjoitustaitoisia.

7.3.2 Kuvien esivalinta

Käytimme kuvamateriaalin keräämiseen Papunetin ilmaista kuvapankkia ja kuvatyökalua. Valitsimme Toimi-menetelmän kahdelta janalta aiheita, joihin etsimme kolme erityyppistä, samaa asiaa esittävää kuvaa. Valitsimme kuvatyypeiksi (1) valokuvan, (2) piirretyn kuvasymbolin ja (3) Schlera pikto's -kuvan. Vaikka PCS-kuvat ovat paljon käytettyjä niin Suomessa kuin kansainvälisesti, niiden maksullisuuden vuoksi emme käyttäneet niitä tässä kehittämissä työssä.

Kuvien valinnassa huomioitiin seuraavat asiat:

- Kuvien koko
- Kuvien yksityiskohdat ja värit
- Kuvien kontrastit, ääriviivat ja taustavärit
- Kuvien painopisteet (korostuuko joku tietty ominaisuus kuvassa).

(Millaiset kuvat? 2015.)

Kuvien käyttöä suunniteltaessa oli lisäksi huomioitava käyttäjän muisti, ymmärryskyky, näönvarainen hahmottaminen, motivaatio, tarkkaavaisuus ja motoriikka. Kommunikointiin soveltuvat kuvat ovat sellaisia, jotka henkilö kykenee luotettavasti tunnistamaan ja ymmärtää mitä niillä voi ilmaista.

(Kuvat kommunikoinnissa 2014.)

Kaikkien kommunikoinnissa käytettävien kuvien ei tarvitse olla samantyyliisiä ja erilaisia kuvia voidaan käyttää rinnakkain. Konkreettisia asioita esittävät kuvat on helpompi ymmärtää. Mitä enemmän henkilöllä on kognitiivisia toimintarajoitteita, sitä konkreettisempia kuvien ja ilmaisuuden tulee olla. Asiat, joita ei voi havaita silmillä, ovat abstrakteja ja niiden ymmärtäminen edellyttää kykyä käsitteelliseen ajatteluun. Valitsemamme kuvat ovat konkreettisia asioita, joiden merkityksen ymmärtäminen ei edellytä opettelemista kuten abstraktien kuvien kohdalla. (Millaiset kuvat? 2015.)

Papunetin kuvapankissa ei ollut saatavilla valokuvaa jokaisesta aiheesta. Näissä tilanteissa jätimme valokuvavaihtoehdon pois. Rajasimme kuvien määrän siten, että niitä on mahdollista käsitellä ja arvostella ryhmähaastattelujan puitteissa. Koska kehittäjäasiakasryhmä kommunikoi puheella, jätimme kuvakommunikaatiossa käytettävät yleiset kuvat pois esivalinnasta lukuun ottamatta muutamaa esimerkkiä (esim. kyllä, ei, minä). Teimme valintaa myös janan aiheista valiten arkipäiväisiä tekemistä kuvaavia aiheita janan eri kohdista. Esivalinnan jälkeen koossa oli 51 kuvaa 20:stä eri aiheesta. Ne tulostettiin, laminoitiin ja leikattiin, sekä järjestettiin valmiiksi aiheittain ryhmähaastattelua varten.

7.3.3 Ryhmähaastattelun toteutus

Haastattelumateriaali koostui esivalituista kuvista, valintatuloksien kokoamiseen laaditusta Excel-taulukosta (liite 3), valmistamastamme janasta (liite 4) sekä ryhmähaastattelun suunnitelmasta (liite 5).

Ryhmähaastattelut etenivät suunnitelmaa (liite 5) noudattaen. Haastattelu ei ollut tarkasti strukturoitu vaan eteni vapaamuotoisesti ja dialogisesti. Käytännössä haastattelu oli yhdessä keskustelemista, jonka aloitimme esittelykierroksella. Seuraavaksi esittelimme kehittämistyömme aiheen, TOIMI-menetelmän valitut jانات ja kehittämisideamme janan selkiyttämiseen kuvien avulla. Kerroimme, että tarvitsemme kehittäjäasiakkaiden apua siihen, että osaamme kerätä sopivimmat kuvat selkiyttämään janaa ja helpottamaan oma-arvion tekemistä.

Levitimme pöydälle vierekkäin TOIMI:n yhden janan ja valmistamamme pahvisen janan. Keskustelimme janan käytöstä ja merkityksestä. Valmistamamme janan punainen osa kuvasi tilannetta, jossa henkilö ei kykene lainkaan itsenäiseen toimintaan, vaan on toisen henkilön avun varassa. Janan keltainen osa kuvasi tilannetta, jossa henkilöllä on tarvittavia taitoja, mutta tarvitsee toisen henkilön apua suoriutuakseen tehtävästä. Janan vihreä osa kuvaa tilannetta, jossa henkilö osaa tehdä asian itse.

Kuviervalintavaiheessa kuvia katseltiin aihe kerrallaan. Uuden aiheen kohdalla laitoimme kolme erilaista kuvatyyppeä pöydälle ja kehittäjäasiakkailta kysyttiin, mitä kuvat heidän mielestään esittävät. Sen jälkeen jokainen kehittäjäasiakas valitsi esillä olleista kuvavaihtoehdoista sen, joka hänen mielestään kuvasi parhaiten käsiteltävää aihetta. Esitimme myös tarkentavia kysymyksiä, kuten: *”Miksi valitsit juuri tämän kuvan?”* tai *”Miksi tämä kuva on parempi kuin tämä toinen?”* Merkitsimme tehdyt valinnat Excel-taulukkoon. Ensimmäisellä haastattelukerralla kävimme läpi Hygienia ja siisteys –janalta löytyviä aiheita. Kaikki viisi kehittäjäasiakasta olivat paikalla. Toisella haastattelukerralla vuorossa oli Kodin askareet –jana ja sen aiheet. Paikalla oli neljä ryhmän jäsentä.

Lopuksi tarkastelimme uudestaan janaa ja mietimme, miten kuvat sinne sijoittuisivat sekä keskustelimme janan ja kuvien ymmärrettävyydestä ja käyttökelpoisuudesta. Päätimme viimeisen haastattelukerran yhteenvetoon ja yhteiseen keskusteluun ryhmän valinnoista. Ryhmä oli yksimielinen kuvien valintakriteereistä. Kiitimme vielä ryhmää osallistumisesta ja heidän avustaan kehittämistyössämme diplomeilla sekä pääsiäissuklaalla.

7.3.4 Aineiston analyysi

Haastattelun jälkeen purimme haastattelun hyödyntäen videomateriaalia, muistiinpanoja sekä Excel-taulukon koottuja valintatuloksia. Materiaalin avulla pyrimme löytämään vastauksia asettamiimme kysymyksiin:

1. Millaiset kuvat toimivat kehittäjäasiakkaiden mielestä parhaiten?
2. Auttavatko kuvat kehitysvammaista henkilöä ymmärtämään asteikkoa ja toimiiko kuvamateriaali oma-arvion tukena?
3. Vastaavatko kehittäjäasiakkaiden näkemykset ja kokemukset kuvamateriaalin tarpeesta meidän ennakkokäsitystämme?

Keräsimme lisäksi kehittäjäasiakkaiden kommentteja kuvista ja niiden valintaperusteista. Luokittelimme tulokset ja keräämämme kommentit laatimiemme kysymysten mukaan.

8 Tulokset ja tuotokset

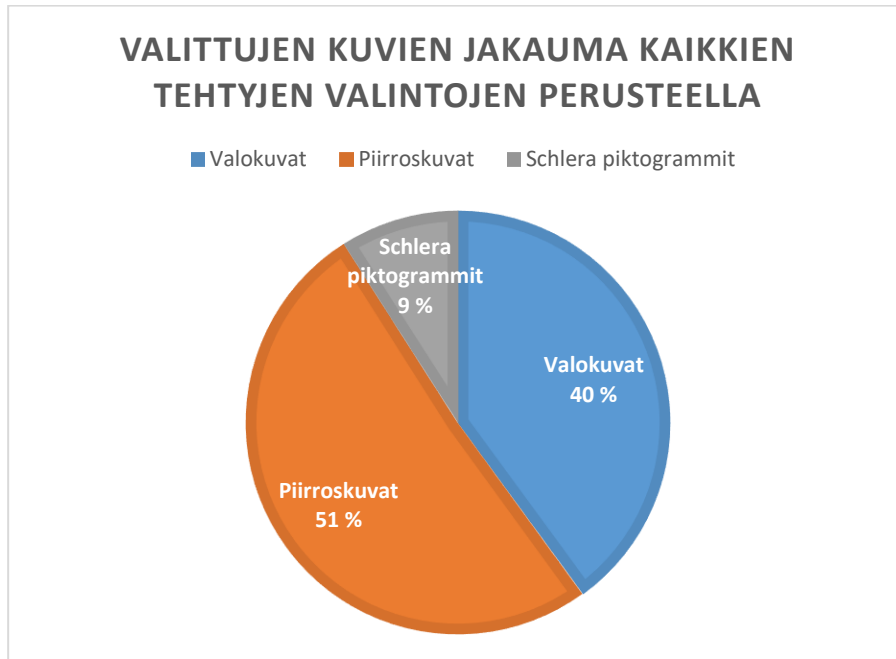
8.1 Ryhmähaastattelun tulokset ja tulosten pohdinta

Ryhmän mielestä parhaita olivat värikkäät, esittävät ja yksityiskohtia sisältävät kuvat. Ryhmä oli yksimielisesti sitä mieltä, että kuvissa pitää näkyä toimintaa. Mitä enemmän kuvassa näkyi yksityiskohtia, sitä paremmin se ryhmän mielestä kuvasi tekemistä. Yksityiskohdista huolimatta kuvien piti olla selkeitä, mutta ei liian pelkistettyjä. Hyvän kuvan kriteereitä on kuviossa 7.

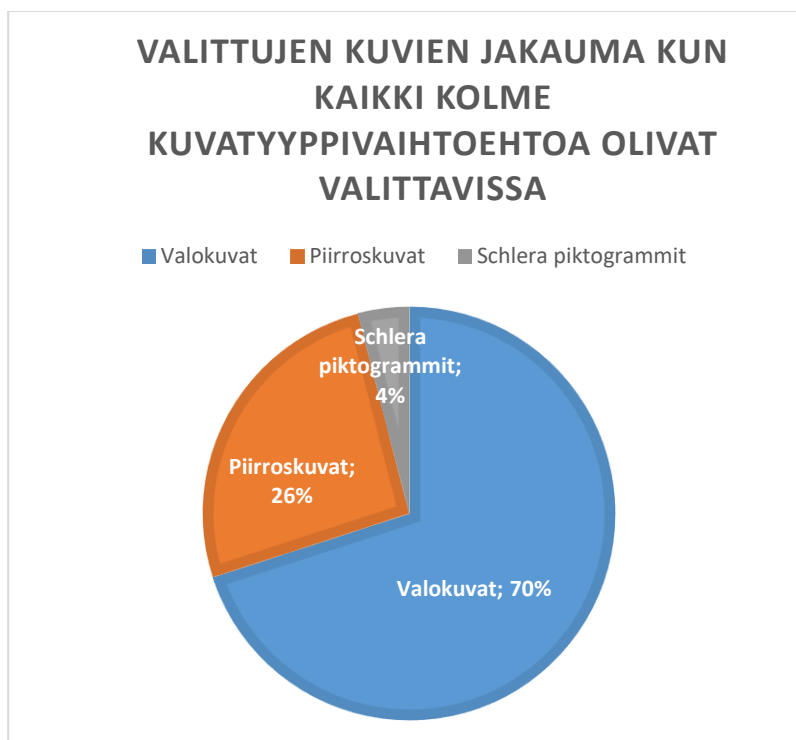

Kuvio 7. Hyvän kuvan kriteerit

Ryhmä valitsi useimmiten valokuvan, jos sellainen oli vaihtoehtona. Mikäli valokuvaa ei ollut, valituksi tuli värikäs, yksityiskohtia sisältävä piirroskuva. Valintatulosten jakaumat näkyvät alla olevista kaavioista. Kaaviossa 8 esitellään valintojen jakauma kaikkien tehtyjen valintojen perusteella. Tässä tilanteessa 51% valinnoista kohdistui piirroskuviin. Kaavio 9 esittelee valintojen jakaumaa silloin, kun valittavana oli kaikki kolme eri kuvatyyppeä. Tällöin 70 % valinnoista kohdistui valokuvaan.

Kuvio 8. Valittujen kuvien jakauma kaikista tehdyistä valinnoista

Kuvio 9. Valittujen kuvien jakauma kun kaikki kolme kuvatyyppiä olivat valittavissa

Saamamme tulos oli yhdenmukainen Tryggin (2010, 54-56) näkemysten kanssa. Eri kuvamuodoista valokuva on kaikkein esittävin. Piirroskuvat ovat tyyllitellympiä ja yksinkertaisempia. Todenmukaisten kuvien käytöstä on kognitiivista etua, sillä niiden sisältö on helppo ymmärtää, kun ne perustuvat asioihin, joita katsoja on nähnyt ja kokenut.

Blackstonen (1990) mukaan kuvien havaittavat piirteet vaikuttavat niiden tulkintaan ja esittävät, kuvanomaiset merkit ovat helpompia oppia. Myös henkilön visuaalisen havaitsemisen taidot vaikuttavat merkkien tulkintaan (Trygg 2010, 60). Faganin (1987) mukaan joillakin kehitysvammaisilla henkilöillä on haasteita värien näkemisessä tai heidän on vaikea hyödyntää värien antamaa tietoa. Tetzcher & Martinsenin (2000, 37) johtopäätöksen mukaan turvallisinta onkin käyttää mustavalkoista merkkijärjestelmää, jossa on hyvät kontrastit. Silloin on todennäköisintä, että henkilö havaitsee merkit ja niiden väliset erot. Kehittäjäasiakkaillamme ei selvästikään ollut visuaalisen havaitsemisen tai värinäön haasteita, koska he valitsivat ensisijaisesti värillisiä kuvia ja osasivat tulkita niitä.

Asteikon ymmärtäminen oli ryhmälle hankalaa, eikä tekemämme jana helpottanut tai selkeyttänyt asiaa. Ensimmäisen ryhmähaastattelun alussa kävi ilmi, että kehittäjäasiakasryhmämme ei juurikaan muistanut TOIMI:a, vain yhden kehittäjäasiakkaan mielestä TOIMI ja sen jana tuntui tutulta.

Havaintojemme mukaan kuvat sanallisen ilmaisun lisänä helpottivat asioiden ymmärtämistä ja oman näkemyksen esille tuomista. Kuvia apuna käytettäessä jokainen ryhmän jäsen osasi arvioida suoriutumistaan helpommin kuin ilman kuvia. Kuvat auttoivat kehittäjäasiakkaita puhumaan kuvitetusta aiheesta ja

pysymään aiheessa. HUUHTASEN (2011, 49) mukaan ilmaisun tuottaminen puheella voi helpottua, kun kuvat muodostavat tavallaan valikon, joka ohjaa ajattelua. Myös TRYGGIN (2010, 33) mukaan kehitysvammaisen henkilön on helpompi kertoa omista kokemuksistaan, jos hän voi samalla katsella asiaan liittyviä kuvia. Kuvat tukevat muistia ja auttavat kuulijaa ymmärtämään ilmaisua. Myös puheen merkitys voi olla helpompi ymmärtää kuvan vahvistamana. Tulimme samaan johtopäätökseen kuin TRYGG (2010, 52-53): Konkreettiset asiat ovat ymmärrettävämpiä kuin abstraktit.

Kehittäjäasiakasryhmä tulkitse taitavasti kuvia, vaikka heillä ei ollut juurikaan aikaisempaa kokemusta kuvien käytöstä. Heillä on selvästi TRYGGIN (2010, 37) mainitsema kyky ymmärtää ja käyttää kielellisiä ja visuaalisia symboleita sekä riittävä kyky tulkita niitä.

Esiteltyämme kehittämisidean ja joitain kuvia, saimme spontaanina reaktiona huudahduksen: "Kyllähän näistä kuvista ainakin ymmärtää!" Havaitimme, että kuvat helpottivat kehittäjäasiakkaiden osallistumista keskusteluun ja auttoivat keskittymään asiaan. Vaikka kuvia ei ole aikaisemmin juurikaan käytetty tämän ryhmän kanssa, lähes kaikki kuvat tulivat oikein tulkituiksi ja niiden käyttö koettiin mielekkäänä. Havaitimme, että kuvat auttoivat ryhmää kertomaan omasta toiminnastaan. Kuten TRYGG (2010, 33) toteaa, kuvat toimivat yhteisen huomion kohteena ja keskustelun lähtökohtana. Kuvia voidaan käyttää myös kognitiivisena tukena vahvistamassa puheen ymmärtämistä ja itseilmaisua.

8.2 Johtopäätökset ryhmähaastattelun tuloksista

Johtopäätöksenä toteamme, että kehittäjäasiakasryhmämme mielestä parhaita kuvia keskustelun tukimateriaaliksi olivat värikkäät, esittävät ja yksityiskohtia sisältävät kuvat. Kuvien käyttö keskustelun tukena lisää kehitysvammaisen henkilön osallistumismahdollisuuksia omaa elämäänsä koskeviin keskusteluihin. Kuvat voivat ohjata kehitysvammaisten henkilön ajattelua ja auttaa keskittymään. Kuvia on mahdollista käyttää onnistuneesti tukemassa keskustelua myös sellaisten ihmisten kanssa, joilla ei ole aikaisempaa kokemusta kuvien käytöstä tukikeinona (katso kuvio 9).

Kuvio 10. Suosituksia kuvien käyttöön oma-arvion tukena

Kehittäjäasiakasryhmämme oli pieni, 4-5 henkilöä ja tämä on huomioitava tulosia pohtiessa. Huomionarvoista on myös, että kaikki kommunikoivat puheella. Vaikka ryhmä oli hyvin yksimielinen valinnoissaan, jokainen teki valintansa itse ja perusteli sen. Valinnat ja vastaukset kerättiin vastausjärjestystä vaihdellen, varmistaen ettei ryhmä lähtenyt toistamaan kaavamaisesti jonkun jäsenensä vastauksia. Tehdyt valinnat myös varmistettiin satunnaisessa vastausjärjestyksessä. Kun haastateltavia on ollut neljä ja he kaikki vastaavat samalla tavalla, kyseessä ei ole sattuma vaan tilastollisestikin merkittävä tulos, kun kyse on pienestä aineistosta ja tuloksia voidaan siis pitää suuntaa antavina (Metsämuuronen 2007, 214-215). Tuloksia ei voi kuitenkaan yleistää koskemaan kaikkia kehitysvammaisia, koska jokainen kehitysvammainen on yksilö ominaisuuksineen ja taitoineen.

8.3 Tuotoksena kuvamateriaalia TOIMI:n oma-arvion tueksi

Kehittämistyön tavoitteena oli koota kehittäjäasiakasryhmää haastatellen kuvamateriaalia, joka toimii keskustelun tukikeinona TOIMI:n oma-arvio-osuudessa ja auttaa asiakasta saamaan omaa ääntään kuuluville arkeaan ja itseään koskevilla asioilla.

Ryhmähaastattelun tulosten perusteella kokosimme Papunetin kuvatyökalun avulla TOIMI:n kahden janan tukimateriaaliksi kehittäjäasiakasryhmän valitsemat parhaat kuvat. Kuvamateriaali sisältää yhteensä 21 kuvaa, jotka toimivat esimerkkeinä hyvistä kuvista. Kuvat ovat opinnäytetyön liitteenä omina kokonaisuuksinaan. Kuvitetut aiheet poimittiin janoilta: 1. Hygienia ja siisteys

(liite 5) sekä 2. Kodin askareet (liite 6). Lisäksi kokosimme kehittäjäasiakkaiden tekemien valintojen perusteella muutamia yleisiä keskustelussa käytettäviä sanoja kuvaliitteeseen (liite 7).

9 Pohdinta

9.1 Kehittämistyön prosessin pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli vahvistaa kuvamateriaalin avulla aikuisten kehitysvammaisten asiakkaiden osallisuutta oman palvelutarpeensa arvioinnissa.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli koota yhteistyössä kehittäjäasiakasryhmän kanssa sellaista kuvamateriaalia, joka toimii keskustelun tukikeinona TOIMI:n oma-arvio-osuudessa ja auttaa asiakasta saamaan omaa ääntään kuuluville arkeaan ja itseään koskevissa asioissa. Kehittämistyön kuvituskohteeksi valittiin psykososiaalista selviytymistä asuin- tai toimintaympäristöissä käsittelevät TOIMI:n janat (1) Hygienia ja siisteys ja (2) Kodin askareet.

Kehittämistyön tuotoksena koottiin kehittäjäasiakasryhmän valintojen perusteella kuvamateriaalia TOIMI:n kahdelle janalle. Kuvamateriaalit ovat opinnäytetyön liitteenä esimerkkinä käyttökelpoisista ja hyvistä kuvista ja ne ovat vapaasti käytettävissä. Kuvamateriaalia voi hyödyntää TOIMI:n oma-arviossa, mutta se sopii käytettäväksi yleisestikin palvelutarpeen ja toimintakyvyn arvioinnissa, jossa käsitellään arjen asioita hygieniaan ja siisteyteen sekä kodin

askareisiin liittyen. Kuvamateriaalin käytössä on kuitenkin huomioitava, että se on tehty tämän yhden ryhmän näkemysten mukaan, eikä sellaisenaan välttämättä sovi kaikille käyttäjille. Voisi olettaa kuvien valintakriteereiden sekä kuvamateriaalin soveltuvan samankaltaisille henkilöille, joista kehittäjä-asiakasryhmämme koostui, eli aikuisille puheella kommunikoiville kehitysvammaisille, joilla on hyvä toiminnallinen näkökyky. Kuvamateriaalin esimerkkikuvia sekä kuvien valintakriteereitä voidaan siis hyödyntää ja soveltaa koottaessa kuvamateriaalia eri tarkoituksiin.

Tavoitteena oli myös ryhmähaastattelun avulla selvittää; (1) Millaiset kuvat toimivat kehittäjäasiakkaiden mielestä parhaiten? (2) Auttavatko kuvat kehitysvammaista henkilöä ymmärtämään asteikkoa ja toimiiko kuvamateriaali oma-arvion tukena? (3) Vastaavatko kehittäjäasiakkaiden näkemykset kuvamateriaalin tarpeesta meidän ennakkokäsitystämme? Tulokset on esitelty kirjallisuudessa 8.1.

Ensimmäiseen kysymykseen saimme selkeät ja yksimieliset vastaukset. Toisen kysymyksen sisältämä asteikko/jana oli kehittäjäasiakkaille jo ennako-oletuksemme mukaan vaikea hahmottaa, emmekä onnistuneet kuvienkaan avulla selventämään sitä. Saimme kuitenkin selkeän vastauksen siihen, että kuvamateriaali tukee asiakkaiden oma-arviota ja auttaa osallistumaan omaa toimintakykyä koskevaan keskusteluun. Olimme tyytyväisiä toteuttamiimme haastatteluihin ja niistä saamiimme selkeisiin tuloksiin.

Kehittämismenetelmänä ryhmähaastattelu osoittautui toimivaksi menetelmäksi kerätä asiakkaiden näkemyksiä ja tuki asiakaslähtöistä, osallistavaa lä-

hestymistapaa. Käyttämässämme osallistavassa kehittämismenetelmässä pääpaino ei ollut niinkään haastattelussa, vaan yhdessä kohderyhmän asiakkaiden kanssa kehittämisessä. Asiakkaat auttoivat meitä valitsemaan sopivimmat ja käyttökelpoisimmat kuvat, jotka tukevat oma-arviokeskustelua. Ryhmäkoko, 4-5 henkilöä, oli sopiva, sillä jokaisella jäsenellä oli tilaa, aikaa ja mahdollisuus pohtia mielipiteitään ja tuoda niitä esille. Toisaalta tutun ryhmän tuki rohkaisi osallistumaan. Koimme saaneemme monipuolisemmin vastauksia, kuin jos olisimme toteuttaneet haastattelut yksilöhaastatteluina. Ryhmä oli tuttu toiselle meistä entuudestaan ja sekin helpotti haastattelun toteuttamista. Pohdimme kylläkin myös sitä, että vaikuttiko haastattelijan tutuus haastattelutuloksiin.

Kehittäjäasiakkaiden osallistamisen lähestymistapana ihmiskeskeinen suunnittelu nosti kehittämistyömme arvoa. Sen avulla varmistuttiin siitä, että kuvat paitsi vastaavat asiakkaiden tarpeita, myös soveltuvat käytettäväksi ai-doissa toimintatilanteissa keskusteltaessa asiakkaiden elämään liittyvistä arjen asioista. Dokumentointimenetelmänä videointi osoittautui myös erittäin hyväksi ratkaisuksi. Sen avulla keskustelun kohteena olevat kuvat olivat nähtävillä myös dokumentista, samalla pystyimme tarkistamaan kehittäjäasiakkaiden kommentteja ja tehtyjä valintoja. Tämä ei olisi onnistunut pelkän ääninauhon avulla. Eleet ja ilmeet tukivat viestien tulkintaa, siksikin videointi oli perusteltu ratkaisu.

Kehittämistyön tulosten perusteella kuvia voisi hyödyntää enemmän ja rohkeammin kehitysvammaisten kanssa työskenneltäessä, vaikka he kommunikoisivat puheella. Kuvat voivat tukea kuitenkin ymmärtämistä, muistamista ja

ilmaisua sekä kohdentaa keskittymistä jolloin keskusteluun on helpompi osallistua. Vaikka kehittäjäasiakkaamme eivät olleet tottuneita kuvien käyttäjiä, lähes kaikki kuvavaihtoehdot tulivat oikein tulkituiksi. Tämä rohkaisee ainakin meitä käyttämään enemmän erilaisia kuvia puheen tukena.

Kehittämistyön aihe nousi esille yhteiskunnallisesta keskustelusta, jossa kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus on ollut vahvasti esillä. Suomi ratifioi 10.6.2016 YK:n vammaissopimuksen, joka sisältää osallistumisen ja osallisuuden sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden. (Mahlamäki 2015, 4-6). Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi omalla viestintäkeinollaan. Suomen vammaispoliittisen ohjelman mukaan vammaisen henkilön yhteiskunnallinen osallistuminen tulee turvata järjestämällä esteettömiä ja saavutettavia viestintäratkaisuja esimerkiksi selkokielen ja kuvakommunikaation avulla. (Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle 2010, 29,36.)

Palvelutarpeen arviointi tulee aina tehdä yhteistyössä asiakkaan kanssa (SHL 36§). Palvelusuunnittelussa henkilön itsensä kuulemista ei kommunikointiongelmista huolimatta voida sivuuttaa. Palvelusuunnittelun tueksi valmistetun kuvamateriaalin käyttökokemukset Nurmijärvi-pilotissa olivat positiivisia ja osoittivat asiakkaan mielipiteiden tulevan paremmin kuuluville ja kuvien tukevan asioiden ymmärtämistä. (Koski & Pulkkinen 2013.)

Palvelusuunnittelun työkaluna käytettävän TOIMI-menetelmän yhtenä tärkeänä tavoitteena on saada asiakkaan oma ääni ja näkemys kuuluviin. (Toimi – menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen 2014.) Käytännön työ on kuitenkin osoittanut, että TOIMI-menetelmää käytettäessä erilaiset kommunikaation ja

janojen sanallisten kuvausten ymmärtämisen haasteet vaikeuttavat kehitysvammaisen asiakkaan osallisuuden toteutumista. Kehittämistyömme avulla halusimme tarjota kuvia keskustelun tueksi lisäämään asiakkaan osallisuutta.

Koska meidän kehittämistyömme keskittyi parhaiden kuvien löytämiseen, kuvien valintaperusteisiin sekä kuvamateriaalin kokoamiseen kahdelle TOIMI:n janelle, jatkokehittämistarpeena voisi olla TOIMI:n muidenkin janojen (yhteensä 16 kpl) kuvittaminen ja tutkimus, jossa kuvamateriaalia testataan todellisessa TOIMI-arviointikeskustelussa. Keräämämme kuvamateriaalin käyttäminen aidossa palvelusuunnittelutilanteessa on myös yksi mahdollinen jatkokehittämisaihe.

9.2 Eettisyys ja luotettavuus

Kehittäjäasiakasryhmän osallistuminen kehittämistyöhön perustui vapaaehtoisuuteen. Ryhmää informoitiin myös kirjallisesti kehittämistyöstä, sen tarkoituksesta ja tavoitteesta, sekä heidän roolistaan siinä. Kehittäjäasiakkaat allekirjoittivat suostumuksen kirjallisena. Myös tutkimuslupa myönnettiin kirjallisena. Mäkisen mukaan lasten ja muiden erityisryhmien osallistuessa oikea informointitapa on erityisen tärkeä. On tärkeää, että kehittäjäasiakkaille jää dokumentti osallistumisesta, joten informaatio ja suostumus annetaan kirjallisena. (Mäkinen 2006, 64-65.)

Kehittäjäasiakkaiden henkilöllisyys jää vain meidän tietoomme, henkilöitä ei voida tunnistaa työstämme. Kaikki haastattelumateriaali dokumentoitiin ja säilytettiin luottamuksellisesti ja hävitettiin työn valmistuttua. Myös haastatte-

lun videoinnista sovitiin kirjallisesti. Osallistujia informoitiin videoinnin tarkoituksesta ja siitä miten ja missä materiaalia käytetään. Videoita katsottiin vain ennalta sovituissa tilanteissa, mikäli niiden käyttötarkoitus olisi muuttunut, olisi tarvittu uusi lupa. (Burakoff 2016.)

Tulosten luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava, että kyseessä oli pieni kehittäjäasiakasryhmä, eikä tuloksia voida yleistää. Kommunikaation tukikeinot on aina valittava yksilöllisen tarpeen mukaan.

Käyttämämme Papunetin kuvapankin kuvat on lisensoitu Creative Commons-lisenssillä ja niitä saa käyttää ja jakaa epäkaupallisissa tarkoituksissa, kunhan kuvien alkuperäinen lähde on mainittu. Kuvien lähdemerkinnät on laadittu Papunetin ohjeen mukaisesti ja ne löytyvät lähdeluettelon lopussa olevasta kuvälähdeluettelosta.

9.3 Ammatillinen kehittyminen

Tärkeänä osana kuntoutusohjaajan työnkuvaa on asiakkaan osallisuuden vahvistaminen erilaisin keinoin. Kuntoutuksen ohjaaja tukee asiakasta tuomaan omia mielipiteitään, toiveitaan ja tavoitteitaan esille. Osana kuntoutusprosessia on toimintakyvyn arviointi, jonka näkökulma on laajentunut viime vuosina objektiivisesta, ulkopuolisen henkilön arvioimasta, mitattavissa olevasta toimintakyvystä kohti koettua toimintakykyä, joka on subjektiivisesti henkilön itsensä tai hänen läheisensä havainnoimaa ja arvioimaa erilaisissa arjen toiminnoissa. Huomio kohdistuu yksilön ominaisuuksia enemmän toimin-

taan, erilaisiin toimintatilanteisiin ja -käytäntöihin sekä toimintaympäristöihin. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 100-101.) TOIMI:n oma-arvio voi onnistuessaan tuoda esille tätä arvokasta kokemuksellista näkökulmaa.

Meille oli tärkeä kokemus huomata, miten pienillä keinoilla voidaan vahvistaa asiakkaan omaa ääntä ja sen kautta osallisuutta. Kummallekin jäi innostus hyödyntää kehittämistyöstä saatua kokemusta ja kuvakommunikaation mahdollisuuksia tulevaisuudessa työssämme.

Lähteet

AAC. N.d. ASHA. American Speech -Language-Hearing Association. Viitattu 14.3.2017. <http://www.asha.org/NJC/AAC/>

Asiakassuunnitelma ja palvelusuunnitelma. 2016. Vammaispalveluiden käsikirja. Viitattu 15.4.2017. <https://www.thl.fi/en/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/palvelusuunnitelma>

Autti-Rämö, I. & Koivikko, M. 2006. Mitä on kehitysvammaisen hyvä kuntoutus?. Artikkeliterveyskirjastossa: 2006;122:1907-12. Duodecim. Viitattu 15.04.2017. <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo95906.pdf>

Burakoff, K. 2016. Videointi vuorovaikutuksen kehittämisen välineenä. Papunet. Viitattu 15.4.2017. <http://papunet.net/tietoa/videointi-vuorovaikutuksen-kehittamisen-valineena>

Catalogos. 2017. ARASAAC. Portal of Augmentative and Alternative Collaboration. Viitattu 14.3.2017. <http://www.arasaac.org/catalogos.php>

Definition of Intellectual Disability. 2017. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. Viitattu 14.4.2017. <http://aaidd.org/intellectual-disability/definition#.WPCRgCl6yP8>

Duffy, S. & Perez, W. 2014. Citizenship for All: An Accessible Guide. The Centre for Welfare Reform. Pdf. Viitattu 21.3.2017. <http://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/419/citizenship-for-all-an-accessible-guide.pdf>

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. 20. uud.p. Tutki ja kirjoita. Porvoo: Tammi.

Huhtanen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimetodit Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry. Opik.

Ikonen, O. (toim.) 1998. Kehitysvammaisten opetus –Mitä ja miten?. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Ilmaiset kuvapankit ja työkalut. 2015. Papunet. Viitattu 14.3.2017. <http://papunet.net/tietoa/ilmaiset-kuvapankit-ja-tyokalut>

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. 5. uud.p. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.

Kehitysvammaisen henkilön toimintakyvyn arviointi. 2015. THL. Vammaispalvelujen käsikirja. Viitattu 15.4.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/palvelutarpeen-selvittaminen/kehitysvammaisen-henkilon-toimintakyvyn-arviointi>

Kaski, M.(toim.), Manninen, A., Pihko, H. 2012. 5. uud. p. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro.

Kivistö, M. 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Viitattu 21.3.2017. http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61789/Kivist%c3%b6_Mari_ActaE150_pdfA.pdf?sequence=2

Koski, M. & Pulkkinen, P. 2013. Kuvat palvelusuunnittelun tukena. Tikonen 1/2013. Papunet. Viitattu 14.2.2017. [http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiedote/arkisto.html?tx_mininews_pi1\[showUid\]=127&cHash=4ce1c10ee22337b29f40f09a9e7447ff](http://papunet.net/tikoteekki/julkaisut/tikonen-tiedote/arkisto.html?tx_mininews_pi1[showUid]=127&cHash=4ce1c10ee22337b29f40f09a9e7447ff)

Kuvat kommunikoinnissa. 2014. Julkaisu. Papunet. Pdf. Viitattu 5.3.2017. http://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf

Kuvapankki. 2017. Papunet. Viitattu 14.3.2017. <http://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>

Kuvat kommunikoinnissa. 2015. Papunet. Viitattu 14.3.2017. <http://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>

Launonen, K. 2011. Kehitysvammaisuuteen liittyviä kielen ja kommunikoinnin piirteitä. Teoksessa Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. 8.painos. Toim. K, Launonen & A-M, Korpijaakko-Huuhka. Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press.

Lindqvist, A-M. 2014. Personer med utvecklingsstörning skapar och utövar sitt sociala medborgarskap – spänningslätt kring delagtighet. University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Department of Social Studies. Docketal dissertation. Viitattu 31.1.2017. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135802>

Läketieteellinen näkökulma. 2014. Verner. Viitattu 20.3.2017. <http://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>

Mahlamäki, P. 2015. Johdanto. Julkaisussa YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto. 1-8. Viitattu 7.3.2017. http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf

Malm, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2012. Kuntoutuminen. Teoksessa Esteistä mahdollisuuksiin, Vammaistyön perusteet. Toim. M, Malm., M, Matero., M, Repo & E-L, Talvela. Helsinki: Sanoma Pro Oy. (47-79).

Matero, M. 2012. Kehitysvammaisuus. Teoksessa Esteistä mahdollisuuksiin, Vammaistyön perusteet. Toim. M, Malm., M, Matero., M, Repo & E-L, Talvela. Helsinki: Sanoma Pro Oy. (165-203).

Metsämuuronen, J. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II –näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. uud.p. Juva: PS-kustannus. (213-235).

Millaiset kuvat? 2015. Papunet. Viitattu 14.2.2017. <http://papunet.net/tietoa/millaiset-kuvat>

Mäki, M. 2008. Toimimalla osallisuuteen. Papunetin oppaat. Kehitysvamma-
liitto, Opik. Pdf. Viitattu 25.3.2017. [http://papunet.net/tietoa/filead-
min/muut/Esitteet/toimimalla_osallisuuteen_web.pdf](http://papunet.net/tietoa/filead-
min/muut/Esitteet/toimimalla_osallisuuteen_web.pdf)

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö
Tammi.

Osallisuus. 2016. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 19.3.2017.
[https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvin-
vointi/osallisuus](https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvin-
vointi/osallisuus)

Patrikainen, R. 1999. Opettajuuden laatu. Ihmiskäsitys, tiedonkäsitys ja oppi-
miskäsitys opettajan pedagogisessa ajattelussa ja toiminnassa. Jyväskylä: PS-
Kustannus.

Pitkänen, H. 2010. TOIMI-arviointimenetelmä asukassuunnitelmien laatimi-
sen tukena kehitysvammaisten palvelukodissa. Saimaan ammattikorkea-
koulu, sosiaali- ja terveystieteiden laitos, toimintaterapia. Opinnäytetyö.

Seppälä, H. & Sundin, M. 2011. TOIMI Menetelmä psykososiaalisen toimintakyvyn
kuvaamiseen. Helsinki: Kehitysvammaliitto, tutkimusjulkaisut.

Sly, S. & Tindall, B. 2016. Citizenship a guide for providers of Support. Citizen
Network. Centre for Welfare Reform. Pdf. Viitattu 21.3.2017.
[http://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/527/citizenship-
a-guide-for-providers-of-support.pdf](http://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/527/citizenship-
a-guide-for-providers-of-support.pdf)

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. 2014. Ajantasainen lainsäädäntö. Finlex. Viitattu
7.3.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Sosiaalinen näkökulma. 2014. Vernerit. Viitattu 20.3.2017. [http://ver-
neri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma](http://ver-
neri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma)

Sturges, J., Rodger, S. & Ozanne, A. 2002. A Review of the Use of Self-Report
Assessment with Young Children. British Journal of Occupational Therapy
65(3), 108-113. Viitattu 20.3.2017. [http://jour-
nals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/030802260206500302](http://jour-
nals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/030802260206500302)

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Toimi. Menetelmä psykososiaalisen toimintakyvyn kuvaamiseen. N.d. Opike. Viitattu 20.1.2017. <http://www.opike.fi/?mod=products&pid=332>

Toimi – menetelmä toimintakyvyn kuvaamiseen. 2014. Kehitysvammaliitto. Viitattu 20.1.2017. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tutkimus/tutkimushankkeet/aikaisemmat-tutkimushankkeet/toimi-menetelma-toimintakyvyn-kuvaamiseen/>

Toimintakyvyn arviointi. 2015. THL. Viitattu 20.1. 2017. <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/toimintakyvyn-arviointi>

Toimintakyvyn näkökulma. 2014. Vernereri. Viitattu 20.1.2017. <http://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma>

Toimintakyvyn ulottuvuudet. 2015. THL. Viitattu 20.1.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on/toimintakyvyn-ulottuvuudet>

Trygg, B. 2010. Graafinen kommunikointi. Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Kouvola: Kehitysvammaliitto ry

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. 2010. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010: 4. Viitattu 14.2.2017 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112497/URN%3aNBN%3afe201504225692.pdf?sequence=1>

Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi. 2016. Lakihankkeiden tietopaketti –LATI. Eduskunta. Viitattu 7.2.2017. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx

Kuvalähteet:

Kuvio 1. Imurointi, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Daavid Varner

Kuvio 2. Imuroida, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / CATEDU

Kuvio 3. Imuroida, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Paxtoncrafts Charitable Trust

Kuvio 4. Imuroida, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera

Liite 5. Esimerkkejä kuvamateriaalista / Hygienia ja siisteys

Kuva 1. Parranajo, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Tiina Älli

Kuva 2. Kylpyhuone, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Hannu Luukannel

Kuva 3. Pestä hiukset, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kuva 4. Puhdas, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / CATEDU

Kuva 5. Likainen, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / CATEDU

Kuva 6. Pestä hampaat, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Jari Leivo

Kuva 7. Vaatteet, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kuva 8. Pukeutua, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Daavid Varner

Kuva 9. Avustaa pukeutumisessa, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera

Liite 6. Esimerkkejä kuvamateriaalista / Kodin askareet

Kuva 1. Pesukone, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / CATEDU

Kuva 2. Imurointi, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Daavid Varner

Kuva 3. Mikroaaltouuni, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Tiina Huttunen & Markus Paloheimo

Kuva 4. Tehdä ruokaa, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kuva 5. Leipoa, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kuva 6. Leipoa, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Annakaisa Ojanen

Kuva 7. Kauppa, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Annakaisa Ojanen

Liite 7. Esimerkkejä kuvamateriaalista / Yleiset asiat

Kuva 1. Kyllä, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera, muokkaus Maarit Mykkänen, Virpi Puikkonen, Savas ja Mainostoimisto Ad Kiivi Oy

Kuva 2. Huonosti, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Kuva 3. Taluttaa sokeaa, avustaja, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Annakaisa Ojanen

Kuva 4. Minä, Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa

TUTKIMUSLUPA

1 (1)

2.3.2017

Hakija:

Anu Pietikäinen ja Elina Poikala

TUTKIMUSLUPA

Tutkimus Opinnäytetyö: Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen Toimi-menetelmän oma-arviossa

Päätös SoTe-johtoryhmä on myöntänyt tutkimusluvan 21.2.2017.

Tutkimusyhteistyö ja tutkijan velvollisuudet

SoTe-johtoryhmä on tutustunut tutkimussuunnitelmaan ja katsonut tutkimuksen täyttävän tutkimuslain (488/1999, 295/2004 JA 794/2010) 17§ edellytykset ja olevan eettisesti hyväksyttävä. Ennen tutkimuksen käynnistymistä hakijan tulee sopia käytännön järjestelyistä sosiaali- ja terveystoimen yhdyshenkilön (palveluasiantuntija Auli Heinonen) kanssa. Tutkimuksen päätyttyä hakijan tulee toimittaa Jämsän kaupungin Sosiaali- ja terveystoimelle yksi kappale valmistuneesta työstä. Hakijan tulee myös tiedottaa tutkimustuloksista suullisesti tutkimukseen osallistuneille sitä varten järjestetyssä koulutustilaisuudessa. Tästä sovitaan tarkemmin yhdyshenkilön kanssa. Tavoitteena on että tulokset kehittävätkin myös Sosiaali- ja terveystoimessa tapahtuvaa hoitotyötä.

Mikäli tutkimuksesta aiotaan kirjoittaa julkaisuja, ne tulee tehdä yhteistyössä Jämsän kaupungin Sosiaali- ja terveystoimen henkilöstön kanssa. Raportoitavista asioista tulee myös sopia yhdessä.

Tuula Liehu
sosiaali- ja terveysjohtaja

Yhdyshenkilö: Auli Heinonen, palveluasiantuntija
Kelhänkatu 3
42100 Jämsä
p. 050 521 5372
Sähköposti: auli.heinonen@jamsa.fi

Liite 2. Suostumuslomake

SUOSTUMUS

Haluan osallistua kehittäjäasiakkaana kuntoutuksen ohjaajaopiskelijoiden Anu Pietikäisen ja Elina Poikalan opinnäytetyöhön liittyvään ryhmähaastatteluun, jonka tarkoituksena on yhdessä valita sopivimmat kuvat TOIMI-menetelmän oma-arvion tukimateriaaliksi.

Annan suostumukseni videoida haastattelutilanteen. Annan luvan käyttää haastattelutilanteen videomateriaalia sovitulla tavalla työn raportin kirjoitusvaiheessa.

Paikka, aika, allekirjoitus, nimenselvennys

HUOM! Opiskelijat ovat sitoutuneet noudattamaan vaitiolovelvollisuutta. Osallistuneiden henkilöllisyys ei paljastu missään vaiheessa. Videomateriaali hävitetään opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

Liite 3. Excel-taulukko / kuvien valintatulosten koonti

Kuvan aihe	Valokuva	Piirroskuva	Pikto
parranajo			
Suihku			
hiustenpesu			
puhdas			
likainen			
hammaspesu			
vaatteet			
pyykinpesu			
siivous			
ruuanlaitto			
leipominen			
kaupassakäynti			
puhdas			
kyllä/samaa mieltä			
ei/eri mieltä			
avustaja			
minä/itse			
helppo			
vaikea			

Liite 4. Kehittämämme havainnollistava jana

Liite 5. Ryhmähaastattelun suunnitelma

RYHMÄHAASTATTELU 28-29.3.2017

klo 9.30 A&E Haastattelupaikalle

Tilan ja välineiden valmistelu

Mukana: jana, kuvat kirjekuorissa, excel-taulukko + kynä, video kamera + laturi + muistikortti, (ke) diplomit + osallistumispalkkiot

klo 10.00 Ryhmähaastattelun aloitus

Esittelykierros

Kehittämistyön esittely: Toimi-menetelmä, janojen esittely, kehittämisideana kuvien valinta janan selkiyttämiseksi, Videokameran esittely

Varmistus osallistumisesta, muistutetaan, että osallistuminen on vapaaehtoista koko prosessin ajan

klo 10.10 Kuvien valinta

(TI/ HYGIENIA JA SIISTEYS, KE/ KODIN ASKAREET)

Videokamera käyntiin

Jana pöydälle

Kirjekuori ja teema kerrallaan ensin katsellaan kuvia, keskustellaan niistä ja lopuksi valitaan janalle paras/parhaat kuvat yksi aihe kerrallaan.

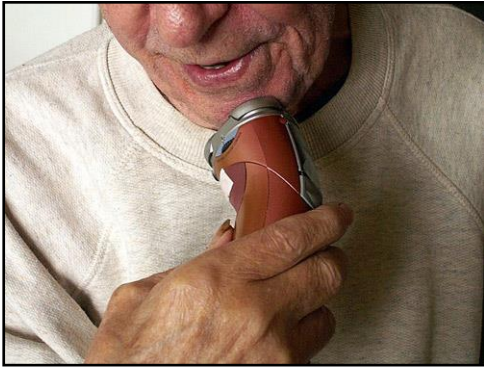
Merkitään samalla excel-taulukkoon jokaisen kehittäjäas. valinnat

klo 10.30-45 Tarkastellaan kuvia janalla

Keskustellaan siitä, auttavatko kuvat janan hahmottamista. Voisivatko kuvat toimia oma-arvion tukena?

klo 10.55 Valintatilanteen yhteenveto ja kiitokset osallistujille. TI kerrotaan, miten KE jatketaan. KE diplomien ja osallistumispalkkioiden jako.

Liite 6. Esimerkkejä hyvistä kuvista / Hygienia ja siisteys

parranajo

kylpyhuone

pestä hiukset

puhdas

likainen

pestä hampaat

vaatteet

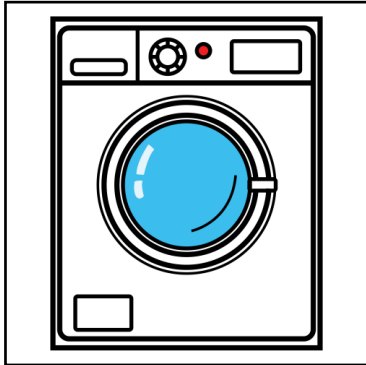

pukeutua

avustaa pukeutumisessa

Liite 7. Esimerkkejä hyvistä kuvista / Kodin askareet

pesukone

imuroida

mikroaaltouuni

tehdä ruokaa

leipoa

leipoa

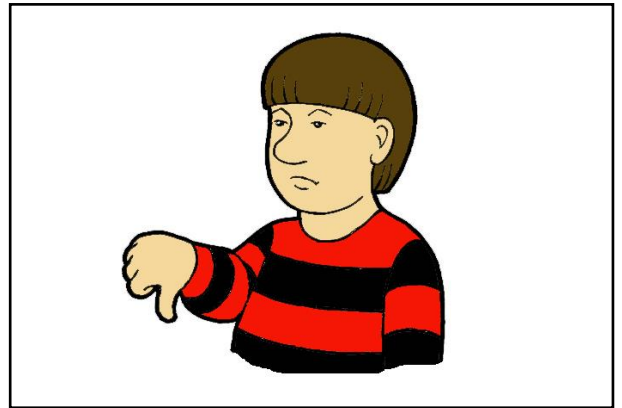

kauppa

Liite 8. Esimerkkejä hyvistä kuvista / Yleiset asiat

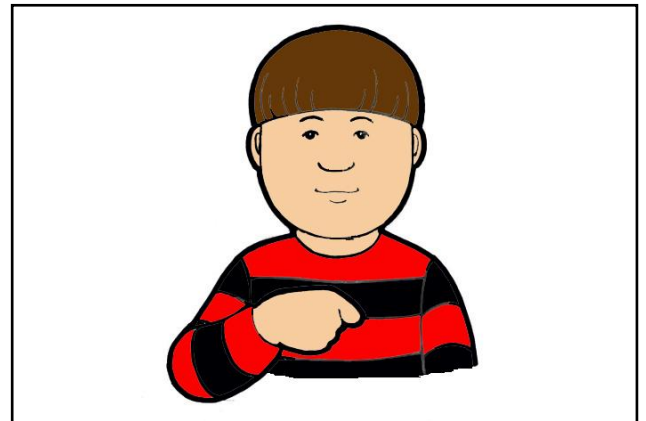
kyllä

huonosti

taluttaa sokeaa

minä

vaikea